

Latvijas Kultūras akadēmija
Starpkultūru komunikācijas un svešvalodu katedra

NORVĒĢU UN LATVIEŠU SAKĀMVĀRDI PAR VĀRDA SPĒKU UN ĻAUŽU
VALODĀM

Bakalaura darbs

Autore:

Akadēmiskās bakalaura studiju programmas “Mākslas”
Starpkultūru sakaru (Latvija un Ziemeļvalstis) apakšprogrammas

4. kursa studente Laura Krūmiņa

(ID Nr. 20120221)

Darba vadītāja:

Lektore, M. phil. Ieva Pīgozne

/paraksts/

Rīga

2016

Bakalaura darbs izstrādāts ar Latvijas Kultūras akadēmijas finansiālu atbalstu.

SATURS

SATURS	3
IEVADS	4
1. AVOTU UN LITERATŪRAS APSKATS	8
1.1. Avotu raksturojums	8
1.2. Literatūras apskats	10
1.2.1. Sakāmvārdu vākšana un pētniecība	11
1.2.2. Sakāmvārdu teorijas atspoguļojums literatūrā	12
1.2.3. Sakāmvārdu salīdzināšanas teorijas aspekti literatūrā	15
2. IZVĒLĒTO NORVĒĢU SAKĀMVĀRDU ANALĪZE	19
3. IZVĒLĒTO LATVIEŠU SAKĀMVĀRDU ANALĪZE	30
4. IZVĒLĒTO NORVĒĢU UN LATVIEŠU SAKĀMVĀRDU SALĪDZINĀJUMS	39
NOBEIGUMS	50
KOPSAVILKUMS	52
AVOTU UN LITERATŪRAS SARAĶSTS	54
ANNOTATION	56
SAMMENDRAG	57

IEVADS

Apgūstot norvēģu valodu augstākajā līmenī, sakāmvārdi ir būtiska valodas daļa gan mutvārdu, gan rakstveida saziņā, tādēļ saistoši šķīta izzināt, vai norvēģu un latviešu sakāmvārdiem eksistē līdzības, kas vienas valodas pratējiem ļauj saprast sakāmvārdus otrā valodā bez iepriekšējām zināšanām šajā jomā.

Bakalaura darba tēma “Norvēģu un latviešu sakāmvārdi par vārda spēku un ļaužu valodām” tika izvēlēta, lai turpinātu jau 2. kursa darbā “Norvēģu un latviešu sakāmvārdi par ēdienu salīdzinošā aspektā” un 3. kursa darbā „Norvēģu un latviešu sakāmvārdi par laulību un kopdzīvi” veikto norvēģu un latviešu sakāmvārdu komparatīvo analīzi vienas tēmas ietvaros un gūtu plašāku ieskatu kopīgajā un atšķirīgajā norvēģu un latviešu sakāmvārdos. Tā kā sakāmvārdu žanrs ir nozīmīga daļa no katras tautas folkloras mantojuma, bakalaura darba autore vēlas noskaidrot, vai iepriekš minēto pētījumu rezultātā gūtos secinājumus par norvēģu un latviešu sakāmvārdos izmantoto tēlu sistēmu un tematikas atšķirībām, kas veicinājušas nacionālo variantu rašanos, iespējams attiecināt arī uz tēmai “vārda spēks un ļaužu valodas” atbilstošajiem un bakalaura darba pētījumā atlasītajiem norvēģu un latviešu sakāmvārdiem.

Sakāmvārdi par vārda spēku un ļaužu valodām kā pētījuma objekts tika izvēlēti, jo šī bakalaura darba tēmai atbilstošie sakāmvārdi vairāk saistīti ar abstraktiem tēliem, vērtībām un uzvedības normām, nevis materiālo pasauli, kas savukārt ir lielāks sakars ar konkrētās tautas apdzīvoto teritoriju. Tāpēc autorei šķiet, ka starp norvēģu un latviešu sakāmvārdiem par vārda spēku un ļaužu valodām vajadzētu eksistēt izteiktai līdzībai motīvu un tēlu izvēles, kā arī vēstījuma satura ziņā.

Autore uzskata, ka bakalaura darba tēma “Norvēģu un latviešu sakāmvārdi par vārda spēku un ļaužu valodām” ir aktuāla mūsdienu sabiedrībā, jo liela daļa modernās kultūras saistīta tieši ar citu cilvēku, gan slavenību, gan paziņu, dzīves apspriešanu, tenkām un pastiprinātu interesi par to, kā dzīvo citi. Mūsdienu sabiedrības aizraušanos ar to uzskatāmi parāda “dzeltenās preses”, dažādu TV raidījumu un tīmekļa vietņu, kurās tiek aprakstīta un komentēta sabiedrībā zināmu cilvēku dzīve, popularitāti.

Autores izvēlētais bakalaura darba tēmas aktualitāti apliecina arī tas, ka Skandināvijas un Latvijas sakari gan ekonomikas, gan kultūras jomā pastāvīgi attīstās. Latvijā arvien vairāk cilvēku izvēlas apgūt norvēģu valodu, lai atrastu darbu kādā norvēģu kompānijā šeit vai arī dotos mācīties vai strādāt uz Norvēģiju. Svešvalodu apguvē sakāmvārdu sapratne un iegaumēšana saistāma ar augstākā līmeņa valodas zināšanām (C1-C2 līmenis), un tā sekmē

cilvēku veiksmīgu iekļaušanos svešajā vidē, sniedzot iespēju brīvāk sazināties.

Lai gan Latvija un Norvēģija ir pietiekoši tuvas gan ģeogrāfiski, gan tradīciju ziņā, cik zināms, līdz šim pētniecībā norvēģu un latviešu sakāmvārdu iespējamām paralēlēm nav tikusi pievērsta uzmanība, tādēļ šis bakalaura darbs varētu kalpot par pamatu plašākai izpētei šīs tēmas ietvaros, piemēram, lai salīdzinātu pagātnes un mūsdienu cilvēku uzskatus par vārdu un baumu jeb “ļaužu valodu” nozīmi cilvēka slavas veidošanā un vārda ietekmi uz cilvēka dzīvi, kā arī salīdzinot iegūtos datus ar citiem pētījumiem vai izvēloties citu pētījuma objektu, piemēram, sakāmvārdus par darbu, kultūru vai veselību.

Bakalaura darba mērķis – izziņāt un analizēt norvēģu un latviešu sakāmvārdus par vārda spēku un ļaužu valodām salīdzinošā skatījumā.

Bakalaura darba uzdevumi:

1. iepazīt un izpētīt avotus un zinātniski teorētisko bāzi par sakāmvārdiem un sakāmvārdu salīdzināšanu;
2. atlasīt, izpētīt un izanalizēt norvēģu sakāmvārdus par vārda spēku un ļaužu valodām;
3. atlasīt, izpētīt un izanalizēt pēc iespējas atbilstošākus latviešu sakāmvārdus par vārda spēku un ļaužu valodām;
4. salīdzināt atlasītos norvēģu un latviešu sakāmvārdus un atrast kopīgo un atšķirīgo.

Pētniecības jautājumi:

1. Kas raksturīgs norvēģu sakāmvārdiem par vārda spēku un ļaužu valodām?
2. Kas raksturīgs latviešu sakāmvārdiem par vārda spēku un ļaužu valodām?
3. Kādas ir līdzības un atšķirības starp norvēģu un latviešu sakāmvārdiem par vārda spēku un ļaužu valodām?

Bakalaura darba pamatā izmantota avotu un literatūras analīzes metode, lai noskaidrotu teorētiskās atziņas par sakāmvārdiem un to salīdzināšanu, kontentanalīzes metode, lai pēc izvirzītajiem parametriem atlasītu bakalaura darba tēmai atbilstošos norvēģu un latviešu sakāmvārdus, kā arī salīdzinošā jeb komparatīvā pētniecības metode, lai atlasītos datus analizētu un salīdzinājuma rezultātā veidotu secinājumus.

Bakalaura darbam ir četras nodaļas, kas atbilst bakalaura darbā izvirzītajiem uzdevumiem: avotu un literatūras apskats, izvēlēto norvēģu sakāmvārdu analīze, izvēlēto latviešu sakāmvārdu analīze un izvēlēto norvēģu un latviešu sakāmvārdu salīdzinājums.

Pirmajā nodaļā tuvāk apskatīti pētījumā izmantotie avoti, to atrašanās vieta un pieejamība pētniekiem un citiem interesentiem, kā arī sakāmvārdu vākšana un pētniecība,

sakāmvārdu teorijas atspoguļojums literatūrā un sakāmvārdu salīdzināšanas teorijas aspekti literatūrā. Otrajā nodaļā ir analizēti autores atlasītie norvēģu sakāmvārdi par vārda spēku un ļaužu valodām un izskaidrota to nozīme. Uzrādīts gan sakāmvārds oriģinālā, gan tā tulkojums latviešu valodā. Trešajā nodaļā ir analizēti izvēlētajiem norvēģu valodas sakāmvārdiem atbilstoši latviešu sakāmvārdi par laulību un kopdzīvi. Ceturtajā nodaļā ir salīdzināti atlasītie norvēģu un latviešu sakāmvārdi par vārda spēku un ļaužu valodām un aplūkotas to līdzības un atšķirības. Izveidota arī salīdzinājuma tabula, kurā vispārinātā formātā apkopoti pētījumā iegūtie dati par norvēģu un latviešu sakāmvārdiem raksturīgo.

Norvēģu folkloristikā atsevišķi sakāmvārdu salīdzināšana nav bijis galvenais pētniecības objekts, bet ar sakāmvārdu vākšanu un publicēšanu nodarbojušies Īvars Osens (*Ivar Aasen*)¹, Reidars T. Kristiansens (*Reidar Th. Christiansen*)² un Olafs Almeningens (*Olaf Almenningen*)³. Latviešu folkloristikā ar sakāmvārdu salīdzināšanu un teorijas izstrādi šajā jomā ir nodarbojušies J. Lautenbahs⁴ un E. Kokare⁵.

Lietotie saīsinājumi

LFK – Latviešu folkloras krātuves arhīvs.

LSD – Latviešu sakāmvārdu datorfonds.

NFK – Norvēģu folkloras krātuve.

vv – Pierakstīti vairāki viena sakāmvārda varianti.

¹ Aasen, Ivar. *Norske Ordsprog* [Norvēģu sakāmvārdi]. Christiania: Werner, 1856. 262 s.; Aasen, Ivar. *Norske Ordsprog* [Norvēģu sakāmvārdi]. 2. udg. Christiania: Malling, 1881.

² Christiansen, Reidar Th. *Gamle visdomsord: norske ordsprog i utvalg* [Seni gudrības vārdi: norvēģu sakāmvārdu izlase]. Oslo: Seenske Forlag, 1928.

³ Almenningen, Olaf (red.) *Norske Ordtak* [Norvēģu sakāmvārdi]. Bjørnemyr: Frifant Forlag, 1999.

⁴ Юсмин-Лаутенбах, Яков. *Очерки изъ исторіи литовско-латышскаго народнаго творчества : опыт сравнительнаго изученія: параллельные тексты и изслѣдованія*. Юрьевъ: [без издателя], 1915.

⁵ *Latviešu sakāmvārdi un parunas: izlase*. Valodas un literatūras institūts; sast. E. Kokare. Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība, 1957.; Кокаре, Эльза. *Интернациональное и национальное в латышских пословицах и поговорках*. Рига: Зинатне, 1978.; Кокаре, Эльза. *Latviešu un lietuviešu sakāmvārdu paralēles*. Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas A. Upīša Valodas un literatūras institūts. Rīga: Zinātne, 1980.; Кокаре, Эльза. *Latviešu un vācu sakāmvārdu paralēles = Lettische und deutsche sprichwörterparallelen*. Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas A. Upīša Valodas un literatūras institūts. Rīga: Zinātne, 1988.

Lietotie termini

Ļaužu valodas – nepārbaudītas, bieži vien nepamatotas, nepatiesas ziņas, parasti par notikumiem, attiecībām sadzīvē; saruna, kurā izplatās šādas ziņas.⁶ Baumas, tenkas.

Sakāmvārds – īsā, kodolīgā formā izteikts vispārināts spriedums bez zināma autora, kas balstīts tautas pieredzē un ilggadējos novērojumos. (Plašāku sakāmvārda definīciju skatīt 10. lpp.)

Semantika – viss valodas vienības izteiktais saturs, nozīmju kopums.⁷

Sintaktiskā struktūra – noteiktu teikuma locekļu funkcijās lietotu vārdformu vai predikatīvo vienību (teikuma daļu) savstarpējo sintaktisko sakaru kopums teikumā.⁸

Asonanse – vienādu patskaņu atkārtotāšanās.⁹

Aliterācija – vienādu līdzskaņu atkārtotāšanās.¹⁰

⁶ Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisija. *Akadēmiskā terminu vārdnīca*. Pieejams: <http://tezaurs.lv/#/sv/tenkas> [skatīts 2016, 14. maijā]

⁷ Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisija. *Akadēmiskā terminu vārdnīca*. Pieejams: <http://termini.lza.lv/term.php?term=semantika&list=semantika&lang=LV> [skatīts 2016, 14. maijā]

⁸ Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisija. *Akadēmiskā terminu vārdnīca*. Pieejams: <http://termini.lza.lv/term.php?term=teikuma%20sintaktisk%C4%81%20strukt%C5%ABra&list=struk%C5%ABra> [skatīts 2016, 14. maijā]

⁹ *Skaidrojošā vārdnīca*. Latvijas Universitātes Matemātikas un informātikas institūta Mākslīgā Intelektu Laboratorija. Sast. A. Spektors. Pieejams: <http://www.tezaurs.lv/sv/?w=asonanse> [skatīts 2016, 14. maijā]

¹⁰ *Skaidrojošā vārdnīca*. Latvijas Universitātes Matemātikas un informātikas institūta Mākslīgā Intelektu Laboratorija. Sast. A. Spektors. Pieejams: <http://www.tezaurs.lv/sv/?w=aliteracija> [skatīts 2016, 14. maijā]

1. AVOTU UN LITERATŪRAS APSKATS

Pirmā nodaļa ir sadalīta divās apakšnodaļās. Pirmajā apakšnodaļā tuvāk aprakstīti bakalaura darbā izmantotie avoti, un to pieejamība pētniekiem un citiem interesentiem, norādot arī uz trūkumiem, kas ierobežo pētnieku darbu.

1.1. Avotu raksturojums

Lai izdotos sasniegt bakalaura darba mērķi, tika izmantoti avoti norvēģu un latviešu valodās.

Norvēģu valodā ir vairāk nekā 80 000¹¹ sakāmvārdu, taču nav zināms, vai informācija par visiem glabājas vienuviet. Daļa no norvēģu sakāmvārdu oriģināliem atrodas Oslo Universitātes Kultūras studiju un orientālistikas institūta Norvēģu folkloras krātuves arhīvā (*Norske Folkemminnesamling*). Tas ticis dibināts tikai 1914. gadā¹², tādēļ lielākoties pētnieki saviem darbiem izmantojuši avotu publikācijas, kuras ir nezinātniskā līmenī. NFK gan ir strādājuši pie arhīvā esošo folkloras vienību digitalizēšanas, taču šobrīd diemžēl digitāli pieejams tikai norvēģu pasaku katalogs. Dati par aptuveno katrai tēmai veltīto sakāmvārdu skaitu NFK tīmekļa vietnē nav pieejami. NFK gan izstrādāts tajā atrodamo folkloras materiālu savācēju topogrāfiskais reģistrs, taču avotu publikācijās atsauces uz šo informāciju, kā arī sakāmvārdu kolekcijas numuru nav atrodamas.

Darbā iekļautie norvēģu sakāmvārdi publicēti divās sakāmvārdu izlasēs¹³, kur tikuši izvēlēti un pēc tēmām sakārtoti sakāmvārdi no dažādām agrākām publikācijām, kā arī daļa¹⁴ iegūti no NFK. Diemžēl nevienam no abās izlasēs iekļautajiem sakāmvārdam atsevišķi nav ticis norādīts tā avots, tādēļ nav iespējams precīzi noteikt, vai pētījumam izmantoto sakāmvārdu oriģināli un ziņas par to savākšanu un pierakstīšanu ir atrodamas NFK. Šiem

¹¹ Store norske leksikon. *Norges litteraturhistorie : Folkediktning* [Norvēģijas literatūras vēsture : Folklorā]. Pieejams: http://snl.no/Norges_litteraturhistorie [skatīts 2016, 16. maijā]

¹² Institutt for kulturstudier og orientalske språk. *Om Norsk Folkemminnesamling* [Par Norvēģu folkloras krātuvi]. Pieejams: <http://www.hf.uio.no/ikos/tjenester/kunnskap/samlinger/norsk-folkemminnesamling/om/> [skatīts 2016, 16. maijā]

¹³ Christiansen, Reidar Th. *Gamle norske visdomsord: norske ordsprog i utvalg* [Seni norvēģu gudrības vārdi: norvēģu sakāmvārdu izlase]. 9. izd. [Oslo]: J. W. Cappelens Forlag, 1999.; Almenningen, Olaf (red.) *Norske Ordtak* [Norvēģu sakāmvārdi]. Bjørnemyr: Frifant Forlag, 1999.

¹⁴ Christiansen. *Gamle norske visdomsord...*, s. 7.

avotiem ir arī daudz citu būtisku trūkumu – tikai dažiem sakāmvārdiem uzrādīta vākšanas vieta, taču nav zināms pierakstīšanas gads, kā arī trūkst ziņu par katra sakāmvārda izplatības areālu un tā lietošanas biežumu. Jau Īvara Osenā savāktajiem un viņa veidotajā norvēģu sakāmvārdu krājumā¹⁵ publicētajiem sakāmvārdiem, kuri vēlāk iekļauti autores izmantotajās norvēģu sakāmvārdu izlasēs, nav konsekventi norādīta katra sakāmvārda pierakstīšanas vieta, liedzot iespēju pētīt norvēģu sakāmvārdus šādā aspektā.

Daudzi no izmantotajiem sakāmvārdiem ir publicēti dialektā, lai saglabātu tiem raksturīgo ritmu un atskaņas (*rim*)¹⁶, tādēļ tie uzskatāmi par oriģinālam tuviem. Izmantoti arī sakāmvārdi, kuri pirms publicēšanas pielīdzināti Īvara Osenā laikā pastāvošajai rakstu valodas formai *landsmål*¹⁷ vai modernajam *nynorsk*¹⁸ (jaunnorvēģu valoda). Tas savukārt vēl vairāk apgrūtina sakāmvārda izcelsmes noteikšanu, jo dzēstas dialektam raksturīgās iezīmes.

Lielākā daļa no darbā izmantotajiem latviešu sakāmvārdiem atrasti Latviešu folkloras krātuves (LFK) un Latvijas Universitātes Matemātikas un informātikas institūta Mākslīgā Intelekta Laboratorijas (LU MII AiLab) kopīgi izveidotajā latviešu sakāmvārdu tematiski tipoloģiskajā kartotēkā „Latviešu sakāmvārdu datorfonds”¹⁹ (LSD). Latviešu folkloras krātuve ir Latvijā lielākais folkloras vākšanas, uzglabāšanas, publicēšanas un izpētes centrs, kas dibināts 1924. gadā. LFK pārziņā ir aptuveni 3 miljoni folkloras vienību,²⁰ taču nav zināms precīzs LFK esošo sakāmvārdu skaits. Visu digitalizēto un datorfondā iekļauto sakāmvārdu oriģināli atrodas LFK. Lai pēc to iekļaušanas arhīvā sakāmvārdus būtu iespējams precīzi identificēt, katram sakāmvārdam piešķirts unikāls numurs, kurš sastāv no diviem skaitļiem, piemēram, LFK 1188 520. Pirmais skaitlis norāda kolekcijas numuru, kurā tas ir iekļauts, otrs – sakāmvārdam piešķirto vienības numuru. Plašākas ziņas par katru kolekciju iespējams iegūt LFK. Vienā kolekcijā iekļautas visas viena cilvēka vai organizācijas savāktās folkloras vienības, tādēļ liels sakāmvārda vienības numurs vēl nenorāda uz daudzu sakāmvārdu esamību konkrētajā kolekcijā. Ja viens sakāmvārds atrodams LSD un LFK ar dažādiem

¹⁵ Aasen, Ivar. *Norske Ordsprog* [Norvēģu sakāmvārdi]. Christiania: Werner, 1856.

¹⁶ Almenningen, Olaf (red.) *Norske Ordtak* [Norvēģu sakāmvārdi]. Bjørnemyr: Frifant Forlag, 1999. s. 13.

¹⁷ Turpat. Šo nosaukumu 1851. gadā lietojis Īvars Osens, lai apzīmētu lauku apgabalos un ciemos lietotos dialektus un valodas formas. Pēc 1853. gada lietots, lai apzīmētu Īvara Osenā izstrādāto rakstu valodas normālformu, kas balstīta dialektos. 1929. gadā šis apzīmējums aizstāts ar *nynorsk* (jaunnorvēģu valoda).

¹⁸ Christiansen. *Gamle norske visdomsord...*, s. 7. No 1929. gada oficiāli lietots apzīmējums vienai no divām norvēģu valodas rakstu valodas formām.

¹⁹ Latviešu folkloras krātuve. *Latviešu sakāmvārdu datorfonds*. Pieejams:

<http://valoda.aiilab.lv/folkloras/sakamvardi/> [skatīts 2016, 16. maijā]

²⁰ Latviešu folkloras krātuve. *Par LFK*. Pieejams: <http://www.lfk.lv/lfk/musdienas> [skatīts 2016, 16. maijā]

kolekcijas numuriem, var pieņemt, ka tas pierakstīts dažādos Latvijas apgabalos. Tātad, jo vairāk kolekcijās viens sakāmvārds iekļauts, jo plašāks tā izplatības areāls. Tā kā LFK ir pieejama informācija par katras kolekcijas pierakstīšanas vietu, būtu ļoti noderīgi to norādīt arī LSD, tādējādi atvieglojot pētnieku darbu un radot priekšstatu par katra sakāmvārda izplatības areālu. Kā liels trūkums jāpiemin LSD vēl neieviestā meklēšanas sistēma, kas būtiski apgrūtina darbu ar avotiem. LSD esošie sakāmvārdi sakārtoti 46 saikļos pēc atslēgvārdiem, tādēļ vienai tēmai piederoši sakāmvārdi bieži jāmeklē vairākos saikļos. Ja pētniekiem jau iepriekš nav zināmi konkrēti sakāmvārdi vai tēmai raksturīgās tēlu sistēmas, darbs ar LSD aizņem daudz laika un nav iespējams garantēt, ka atrasti visi vienai tēmai atbilstošie sakāmvārdi. Tāpat jāatzīmē, ka vairākus saikļus tā arī neizdevās atvērt, jo attiecīgie sakāmvārdi vai nu pārvietoti vai dzēsti.

Daļa no pētījumā izmantotajiem sakāmvārdiem publicēti 1957. gadā E. Kokares sastādītajā latviešu sakāmvārdu un parunu izlasē²¹ un 1980. gadā darbā²², salīdzinot latviešu un lietuviešu sakāmvārdus. Tie izmantoti, jo, pat meklējot tos pēc abos avotos norādītajiem LFK unikālajiem numuriem, šos sakāmvārdus diemžēl LSD neizdevās atrast. Sakāmvārdu izlasē apkopoti ap 10 000²³ nozīmīgāko latviešu sakāmvārdu un parunu no dažādiem folkloras fondu materiāliem. Abos krājumos publicētie sakāmvārdi tematiski iedalīti vairākās grupās pēc to pārnestās vispārinātās nozīmes ar apakšnodaļām, tādējādi būtiski atvieglojot pētnieku darbu. Diemžēl tikai 1980. gada darbā sakāmvārdiem pievienota tā pierakstīšanas vieta.

Lielākoties darbā ievietotie latviešu sakāmvārdi atbilst latviešu literārās valodas pareizrakstības prasībām, taču dažos sakāmvārdos rakstība pielāgota izrunai, lai to attēlotu pēc iespējas tuvāk oriģinālam.

1.2. Literatūras apskats

Otrā apakšnodaļa iedalīta trijās daļās, kur aprakstīta sakāmvārdu vākšana un pētniecība Norvēģijā un Latvijā, aplūkota pieejamā teorētiskā literatūra latviešu un norvēģu valodās par sakāmvārdiem, kā arī teorija par dažādu tautu sakāmvārdu salīdzināšanu.

²¹ *Latviešu sakāmvārdi un parunas: izlase*. Valodas un literatūras institūts; sast. E. Kokare. Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība, 1957.

²² Kokare, Elza. *Latviešu un lietuviešu sakāmvārdu paralēles*. Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas A. Upīša Valodas un literatūras institūts. Rīga: Zinātne, 1980. 396 lpp.

²³ Ambainis, Ojārs. *Latviešu folkloristikas vēsture: pamatvirzieni un fakti*. Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas A. Upīša Valodas un literatūras institūts. Rīga: Zinātne, 1989. 97. lpp.

1.2.1. Sakāmvārdu vākšana un pētniecība

Šī bakalaura darba tēmas ietvaros svarīgs ir Īvara Osenā 1856. gadā publicētais krājums²⁴, kas ir pirmais norvēģu sakāmvārdu krājums pēc Norvēģijas un Dānijas ūnijas pastāvēšanas beigām (1814). Krājums izceļas ar plašu priekšvārdu, kurā liela nozīme pievērsta sakāmvārda kā folkloras žanra aprakstīšanai un definēšanai, kā arī tā vērtības apzināšanai. Krājumā iekļautie sakāmvārdi iegūti gan no senākās literatūras un citiem pierakstiem, gan mutvārdu tradīcijām.²⁵ Tie kārtoti pēc sakāmvārdu satura un tajos paustās domas, iedalot krājuma sakāmvārdu daļu 15 lielos punktos, kas nodalīti vēl smalkākos apakšpunktos. 1881. gadā iznācis šī krājuma otrais izdevums²⁶, kurā Īvars Osens kārtojis sakāmvārdus alfabētiskā secībā pēc atslēgvārdiem – vārds, kurš sakāmvārdā uzskatāms par svarīgāko vai visuzsvērtāko²⁷.

1928. gadā pirmoreiz iznākušajā un vēlāk vairākkārt atkārtoti izdotajā Reidara T. Kristiansena norvēģu sakāmvārdu izlasē²⁸ iekļauti sakāmvārdi no visām Norvēģijas daļām, par pamatu ņemot gan Īvara Osenā krājumā publicētos sakāmvārdus un viņa lietotos avotus, gan arī vēlākā laikā izdoto literatūru un pierakstus no NFK.²⁹ Priekšvārdā tiek runāts par sakāmvārda kā internacionāla folkloras žanra definīciju, vispārpieņemtajām īpašībām, kā arī internacionālā un nacionālā savstarpējo ietekmi un apmaiņu. Sakāmvārdi izlasē sadalīti 12 nodaļās pēc aptuvenajām tēmām, kas tajās atspoguļotas, tādēļ par nodaļas virsrakstu vietām izvēlēts plašs un aprakstošs teikums, nevis viennozīmīgs jēdziens.

Norvēģu sakāmvārdu krājumu³⁰ sakārtojis un izdevis arī Olafs Almenings 1999. gadā. Tajā publicētie sakāmvārdi atlasīti no 11 dažādiem avotiem. Krājuma priekšvārdā sniegta sakāmvārda žanra definīcija, aprakstīti norvēģu sakāmvārdiem raksturīgie tēlainās izteiksmes līdzekļi un stilistiskie paņēmieni, kā arī doti to piemēri. Redaktors iedalījis sakāmvārdus 10 nodaļās pēc to galvenās tematikas, katrā nodaļā kārtojot tos alfabētiskā secībā. Daži sakāmvārdi publicēti vairākos variantos, lai atklātu pastāvošās valodas variācijas.³¹

²⁴ Aasen. *Norske Ordsprog*.

²⁵ Christiansen. *Gamle norske visdomsord...*, s. 7.

²⁶ Aasen, Ivar. *Norske Ordsprog* [Norvēģu sakāmvārdi]. 2. udg. Christiania: Mallings, 1881.

²⁷ Aasen. *Norske Ordsprog*. 2. udg., X.

²⁸ Christiansen, Reidar Th. *Gamle visdomsord: norske ordsprog i utvalg* [Seni gudrības vārdi: norvēģu sakāmvārdu izlase]. Oslo: Seenske Forlag, 1928.

²⁹ Christiansen. *Gamle norske visdomsord...*, s. 7.

³⁰ Almenningen. *Norske Ordtak*.

³¹ Turpat, s. 13.

Sakāmvārda žanra definēšanā par nozīmīgu darbu latviešu valodā uzskatāma folkloras teorētiķa Jāņa Niedres 1948. gadā izdotā “Latviešu folklorā”³², kur sakāmvārdiem veltīta viena nodaļa. Tajā tiek aprakstīta dažādas sakāmvārdu izcelsmes iespējas, definēta to uzbūve, raksturīgākās pazīmes un izteiksmes līdzekļi. Īsi izklāstīta arī latviešu sakāmvārdu publicējumu vēsture līdz krājuma izdošanas brīdim.

Ievērojama ir arī Elzas Kokares 1957. gadā sastādītā latviešu sakāmvārdu izlase³³, kuras priekšvārdā sniegta plaša sakāmvārda žanra definīcija, raksturota sakāmvārdu forma, saturs un nozīme, kā arī aprakstītas sakāmvārdu cilmes noteikšanas iespējas.

1.2.2. Sakāmvārdu teorijas atspoguļojums literatūrā

Īvars Osens sakāmvārdu definējis kā apzīmējumu trāpīgai domai, kas izteikta īsi, noteiktā labskanīgā veidā tā, lai to ir viegli iemācīties un nepieciešamības gadījumā atkārtot ar tiem pašiem vārdiem.³⁴ Uz šo definīciju savā krājumā atsaucies³⁵ arī Olafs Almeningsens.

Wolfgang Mīders (*Wolfgang Mieder*) norāda³⁶ uz grūtībām radīt universālu sakāmvārda definīciju, ko pamato ar to, ka kāda izteiciena tradicionālītāti (vecumu un izplatību) nav iespējams noteikt bez papildus izpētes, bet tieši tradicionālītei ir centrāla loma sakāmvārda definēšanā. Mīders uzskata, ka to, vai kāds izteiciens var tikt uzskatīts par sakāmvārdu, nav iespējams noteikt tikai ar definīcijas palīdzību, jo tradicionālīte ir jāpierāda.

Apkopojot vairākos pētījumos sniegtās sakāmvārda definīcijas,³⁷ autore šī darba ietvaros par sakāmvārdu uzskata īsu, kodolīgu izteicienu bez zināma autora, kas balstīts tautas pieredzē un kam pamatā reāls notikums vai situācija. Tajos ietvertas dažādas pamācības un dzīves gudrības. Sakāmvārdi izveidojušies ilggadēju novērojumu un kolektīvu pārdzīvojumu rezultātā un izsaka vispārinātus, pat filozofiskus spriedumus par darbu, sabiedrību, cilvēku savstarpējām attiecībām, morālajām un sadzīves normām, atspoguļo sava laika uzskatus.

³² Niedre, Jānis. *Latviešu folklorā*. Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Folkloras institūts. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1948. 186.-190. lpp.

³³ *Latviešu sakāmvārdi un parunas: izlase*.

³⁴ Aasen. *Norske Ordsprog*, X.

³⁵ Almenningen. *Norske Ordtak*, s. 7.

³⁶ Mieder, Wolfgang. *Proverbs are never out of season :popular wisdom in the modern age*. New York: Peter Lang, 2012. p. 6.-7.

³⁷ Almenningen. *Norske Ordtak*, s. 7.-8.; *Latviešu sakāmvārdi un parunas: izlase*, 3.-4., 10. lpp.; Niedre. *Latviešu folklorā*, 186. – 187. lpp.; Christiansen. *Gamle norske visdomsord...*, s. 12.-13.

Sakāmvārdiem raksturīga tēlaina, koncentrēta izteiksme, kas aptver vienu vienkāršu vai saliktu teikumu un saprotams tieša vai pārnestā nozīmē, bet bieži – abās.

Liela daļa sakāmvārdu radušies, tiešus dabas novērojumus pārnesot uz cilvēku sabiedrību. Sastopams arī senu paražu, vēstures notikumu, kā arī reliģiozo domu un morāles atspoguļojums. Ar reliģiju un senajiem ticējumiem saistītie vēstījumi gan reti saglabājuši savu pirmveidu. Bieži sakāmvārdi cēlušies kā secinājumi no citiem folkloras sacerējumiem, piemēram, anekdotēm un pasakām.³⁸ Lai gan sakāmvārdiem pamatā ir tautas daudzu gadu garumā veiktie novērojumi un tādēļ jāatzīst, ka tie atspoguļo sava laika objektīvo īstenību, tomēr to satura patiesīgumu visos laikmetos un apstākļos nevar pārspīlēt. Par to liecina arī paši sakāmvārdi, kas bieži par vienu un to pašu parādību pauž pretējus uzskatus.³⁹ Šeit gan jāpiebilst, ka, radušies konkrēta laikmeta sociāli ekonomiskos apstākļos, sakāmvārdi, piemērojot tos mainīgajiem apstākļiem, šķiru attiecībām un ideoloģijai, tiek izmantoti visos laikos.⁴⁰ Jāatceras, ka atsevišķi skatīts, sakāmvārds attēlo tikai kādas parādības vienu pusi, tādēļ par pareizu var tikt atzīts, tikai skatot to kontekstā, ņemot vērā teicēja nostāju pret sakāmvārdā pausto domu. Patiesīguma relativitāti pastiprina arī iespējama sakāmvārda lietojums ironiski, kas tam var piešķirt pretēju nozīmi.⁴¹

Tā kā sakāmvārdi netiek dziedāti vai stāstīti kā citi folkloras žanri, bet ir runas organiska sastāvdaļa, to funkcionēšanas īpatnības ļoti cieši saistītas ar satura un formas īpatnībām.⁴² Tādēļ sakāmvārdiem formas ziņā raksturīga lakoniska izteiksme, ievērota vārdu saskaņa un darbības vārds visbiežāk atrodas teikuma beigās, ieslēdzot citus teikuma locekļus starp galvenajiem locekļiem. Tāpat sakāmvārdos bieži izmantoti tādi vietniekvārdi kā katrs, ikviens, visi u.c., kas palīdz vispārināt tajos pausto domu.⁴³ Sakāmvārdos bagātīgi lietoti tādi izteiksmes līdzekļi kā metaforas, alegorijas, hiperbolas, paradoksi un groteskas, kā arī atsevišķu vārdu atkārtojumi. Atsevišķiem sakāmvārdiem ir arī atskaņas – iekšējas vai ārējas.⁴⁴ Folkloriste Elza Kokare gan min, ka latviešu sakāmvārdiem raksturīgs tikai iekšējs ritms, ne atskaņas.⁴⁵ Tāpat latviešu sakāmvārdos reti sastopams ir analogiskais paralēlisms, ko raksturo

³⁸ Niedre. *Latviešu folklorā*, 186. – 187. lpp.

³⁹ *Latviešu sakāmvārdi un parunas: izlase*, 5. lpp.

⁴⁰ Niedre. *Latviešu folklorā*, 187. lpp.

⁴¹ *Latviešu sakāmvārdi un parunas: izlase*, 6. lpp.

⁴² Turpat, 3. lpp.

⁴³ Piirainen, Elisabeth. *Widespread idioms in Europe and beyond :toward a lexicon of common figurative units*. New York: Peter Lang, 2012. p. 39.

⁴⁴ Niedre. *Latviešu folklorā*, 189.-190. lpp.

⁴⁵ *Latviešu sakāmvārdi un parunas: izlase*, 17. lpp.

līdzīga satura frāžu blakusnostatījums.⁴⁶

Norvēģu sakāmvārdiem turpretim ļoti svarīgs ir gan ritms, gan atskaņas. Bieži izmantotas gan iekšējas (*bokstavrim*), gan ārējas (*enderim*) atskaņas, kā arī līdzīgi skanoši vārdi, kas savieno domu. No tēlainās izteiksme līdzekļiem bieži izmantota hiperbola jeb pārspīlējums, kas mēdz robežoties ar grotesku, radot humoristisku nokrāsu.⁴⁷ Sakāmvārds var balstīties arī paralēlismā vai pretstatos.⁴⁸

Elza Kokare apraksta⁴⁹ trīs iespējamās sakāmvārdu nozīmes, kas atklājas dzīvajā runas praksē, – tiešo jeb konkrēto, pārnesto un pārnesto situācijas.

Tiešā nozīmē runā lietoto sakāmvārdu nav daudz. Tie parasti saistās ar darbu, ietverot konkrētas pamācības vai novērojumus. Šo sakāmvārdu izteiksmē ir maz mākslinieciskās izteiksmes līdzekļu, un par to piederību folklorai liecina tikai zināmi ritmiskuma elementi, no parastās sarunvalodas atšķirīgu vārdu izvēle un izkārtojums teikumā.

Pārnestā vispārinātā nozīme rodas no daudzu līdzīgu parādību tipizēšanas un vispārināšanas, bieži ietver sevī filozofisku domu. Tādēļ sakāmvārdos izmantotajiem tēliem nav raksturīga individualizācija. Tā rodas, vispārināto domu attiecinot uz konkrētu cilvēku vai sabiedriskās dzīves parādību.

Alegoriskie sakāmvārdi, kur pārnestā nozīmē jāsaprot viss teikums, atgādina uz paralēlisma pamata veidoto latviešu tautasdziesmu otro pusi, kurā attēlotas cilvēka dzīves epizodes. Atklājot tikai dabas ainu un noslēpjot konkrētos apstākļus, viss sakāmvārds kļūst par metaforu vai alegoriju.

Sastopami arī sakāmvārdi, kur trops – personifikācija, metonīmija, sinekdoha, metafora – aptver tikai vienu teikuma daļu vai vārdu. Šādā gadījumā to mākslinieciskais uzdevums ir izcelt sakāmvārda galveno domu un tiem pašiem par sevi ir tikai pārnestā nozīme. Attiecināti uz konkrētu gadījumu un noteiktiem apstākļiem šādi sakāmvārdi iegūst situācijas nozīmi, taču to ierobežo sakāmvārdā ietvertā tematika. Situācijas nozīmes, atšķirībā no tiešās un pārnestās nozīmes, katram sakāmvārdam var būt arī vairākas. Tieši metaforas sakāmvārdos ļauj tos lietot dažādos kontekstos.⁵⁰

Tiešā nozīmē saprotamo sakāmvārdu cilme varētu tikt attiecināta jau uz akmens laikmetu, taču sakāmvārda vispārinošā un vērtējošā funkcija liecina par šī žanra rašanos

⁴⁶ Kokare, Elza. *Latviešu un vācu...*, 22. lpp.

⁴⁷ Christiansen. *Gamle norske visdomsord...*, s. 13.

⁴⁸ Almenningen. *Norske Ordtak*, s. 8.

⁴⁹ *Latviešu sakāmvārdi un parunas: izlase*, 3.-10. lpp.

⁵⁰ Mieder. *Proverbs...*, p. 11.

vēlākā vēsturiskās attīstības posmā, kad cilvēks jau prata abstrakti domāt.⁵¹

Vecākais zināmais norvēģu sakāmvārdu krājums savākts 16. gs. pirmajā pusē Rietumagderā (*Vest-Agder*).⁵²

Latviešu sakāmvārdi rakstos fiksēti tikai sākot ar 17. gs. 30. gadiem⁵³, lielākoties vācu mācītāju filoloģiska rakstura darbos vai sastādītās vārdnīcās. Ar sakāmvārdu atsevišķu vākšanu un pierakstīšanu neviens nenodarbojās. Šādi līdz 19. gs. sākumam rakstos fiksēts vairāk nekā tūkstoš sakāmvārdu un parunu no samērā plašas Kurzemes un Vidzemes teritorijas.⁵⁴

1.2.3. Sakāmvārdu salīdzināšanas teorijas aspekti literatūrā

Nozīmīgu sakāmvārdu salīdzināšanas teoriju latviešu folkloristikā ir izstrādājusi Elza Kokare, kuras darbi⁵⁵ izmantoti šī bakalaura darba tapšanā.

1980. gadā izdotajā “Latviešu un lietuviešu sakāmvārdu paralēles” tiek runāts par parēmiju (sakāmvārdu un parunu) cilmes un vēstures noteikšanai izvirzāmajiem kritērijiem, kā arī sakāmvārdu grupēšanu tipos un apakštipos pēc to struktūras un tēlu semantikas.

Savukārt 1988. gadā publicētajā “Latviešu un vācu sakāmvārdu paralēles” Elza Kokare ievietojuši daļu no jau iepriekš izdotās teorijas par sakāmvārdu salīdzināšanu, papildinot informāciju par sakāmvārdu tipiem un to trīs aspektiem, vairāk pievēršoties arī sakāmvārdu nacionālās vai internacionālās cilmes noskaidrošanai nepieciešamajiem faktoriem. Tajā runāts arī par senākos rakstos fiksēto sakāmvārdu vēsturi.

Tā kā sakāmvārdi ietverti tautas runā, tiem jāpakļaujas katras valodas gramatiskajām likumībām. Te iespējams runāt par sakāmvārdu nacionālo raksturu. Taču sakāmvārdiem raksturīgs arī vispārināts spriedums, kas veidojies uz dzīves novērojumu pamata un atbilst loģikai. Šai ziņā visu tautu sakāmvārdi atzīstami par radniecīgiem, jo loģikas likumi cilvēces domāšanā ir vienādi.⁵⁶

Elza Kokare izvirza⁵⁷ divus kritērijus sakāmvārdu salīdzināmo lielumu noteikšanai: 1)

⁵¹ *Latviešu sakāmvārdi un parunas: izlase*, 11. lpp.

⁵² Bø, Olav. *Utsyn over norsk folkediktning*. [Pārskats par norvēģu folkloru]. Oslo: Det norske Samlaget, 1972. S. 127.

⁵³ *Latviešu sakāmvārdi un parunas: izlase*, 11. lpp.

⁵⁴ Kokare. *Latviešu un vācu...*, 6. lpp.

⁵⁵ Kokare. *Latviešu un lietuviešu...*; Kokare. *Latviešu un vācu...*

⁵⁶ Kokare. *Latviešu un lietuviešu...*; Kokare. *Latviešu un vācu...*, 5. lpp.

⁵⁷ Kokare. *Latviešu un lietuviešu...*, 11. lpp.

parēmijas sintaktisko un poētisko struktūru un 2) tēlu sistēmas semantiku jeb sakāmvārda pārnesto vispārināto saturu. Šķirti šie kritēriji atklāj tikai atsevišķas īpatnības, kas radušās, sakāmvārdam ilgstoši dzīvojot attiecīgajā tautā, tādēļ svarīgi aplūkot tos kopumā. Vismazākais īpatsvars ir sakāmvārda sintaktiskajai struktūrai, savukārt tēlu sistēmas semantika ir ļoti nozīmīga sakāmvārdu tipoloģiskās struktūras procesā.⁵⁸

Sakāmvārdu sintaktiskās variācijas bieži rodas, ja leksika pieļauj sinonīmu izmantojumu vai ja veidojas zināma liekvārdība, kas bieži ir pamatā vārdu kārtības vai morfoloģijas atšķirībām. Stabila sintaktiskā struktūra parasti saglabājas lakoniskajos sakāmvārdos ar minimālu vārdu sastāvu. Šie sakāmvārdi parasti liekas senākas cilmes. Lai gan lakoniskajiem sakāmvārdiem adekvāti sakāmvārdi sastopami daudzās kultūras, lielākoties aizguvumu iespējamība tiek noraidīta. Latviešu folklorā daudziem sakāmvārdiem ar stabilu sintaktisko struktūru paralēles ir sastopamas arī citos žanros, piemēram, tautasdziesmās un mīklās.⁵⁹

Sintaktiskajai struktūrai cilmes noteikšanā izšķiroša loma ir tikai tad, ja sakāmvārds attiecīgās tautas folklorā sastopams tikai vienā vai nedaudzos variantos.⁶⁰

Tēlu sistēmas semantika ir visas tēlu sistēmas pārnestā nozīme, kas nosaka katra sakāmvārda funkcionēšanas amplitūdu. Sakāmvārdiem piemīt zināma semantiskā nenoteiktība, kam pamatā to lakoniskā izteiksme, kas pieļauj metaforu dažādu tulkojumu. Tas nozīmē, ka arī pārnestās nozīmes izpratne jāprecizē. Lai gan sakāmvārds var eksistēt ļoti daudzveidīgās situācijās un iekļauties atšķirīgos kontekstos, tādējādi gūstot atšķirīgas situatīvās nozīmes, kontekstu analīze rāda, ka katrs sakāmvārds tomēr lietojams tikai samērā ierobežotos līdzīgu situāciju ietvaros. Sakāmvārds lielākoties funkcionē vienā pārnestā nozīmē, ko parasti nosaka izmantotā tēlu sistēma.⁶¹

Pēc minētajiem kritērijiem iespējams sakāmvārdu paralēles grupēt tipos un apakštipos. Sakāmvārdu tipā ietverti sakāmvārdi, ko vieno atbilstoša semantikas tēlu sistēma un sintaktiskā un poētiskā struktūra balstās līdzīgos principos. Vienā tipā iekļauto sakāmvārdu galvenā pazīme ir to idejiskais saturs, kas var būt izteikts arī ar savstarpēji atšķirīgiem tēliem un valodas līdzekļiem.⁶² Sakāmvārdu grupēšana tipos atvieglo to vēsturiskās attīstības pētīšanu, kā arī palīdz risināt konkrētu sakāmvārdu cilmes problēmas internacionālā

⁵⁸ Kokare. *Latviešu un lietuviešu...*, 16. lpp.

⁵⁹ Turpat, 14. lpp.

⁶⁰ Turpat, 15. lpp.

⁶¹ Turpat, 16. lpp.

⁶² Kokare. *Latviešu un vācu...*, 10. lpp.

kontekstā.⁶³ Sinonīmo variantu aplūkošana ir īpaši nozīmīga, nosakot gan nacionālā un internacionālā faktora īpatsvaru attiecīgās tautas sakāmvārdu repertuāra izveidē, gan atsevišķa sakāmvārda cilmi un etnisko piederību konkrēti.⁶⁴

Elizabete Pīrainena (*Elisabeth Piirainen*) nosauc⁶⁵ četrus iespējamus iemeslus sakāmvārdu un idiomu paralēlēm dažādās valodās:

1. kopīgs eiropeisks kultūras mantojums (*Common European cultural heritage*) – klasiskās, bībeliskās un literārās tradīcijas;
2. poliģenēze – spontāna, savā starpā neatkarīga līdzīgu pārnestā nozīmē saprotamo izteicienu rašanās;
3. saskarsmes lingvistikas modelis – aizguvumu tulkošana un kalki;
4. savstarpēji neatkarīga viena tekstuālā avota lietojums (bieži Bībele).

Tā kā pēc semantiskās tēlu sistēmas līdzībām apskatītu sakāmvārdu paralēles var būt skaidrojamas gan ar tautu radniecību, gan līdzību rašanos katrā tautā patstāvīgi, nepieciešams tās pētīt vairākās dimensijās. Tālākai analīzei nozīmīgi ir fakti par sakāmvārda:

1. dzīvi telpā, noskaidrojot to izplatības areālu (tā variantu pierakstīšanas vietu) un izplatības biežumu un intensitāti (pierakstījumu skaitu);
2. dzīvi laika dimensijā (attiecīgo fiksējumu senumu);
3. dzīvi folkloras tradīcijā, kas izpaužas kā variēšanās un savstarpēja radniecība (to iekļaušanās plašākos tipos ar sinonīmiem variantiem, tipu vai tematiskās grupās, citos žanros).⁶⁶

Atsevišķu variantu cilmes pētīšanā par galvenajiem pieturas punktiem noder:

- a) dažādie rakstu pieminekļi, kur ievietoti sakāmvārdi;
- b) sakāmvārdos minētie materiālās un garīgās kultūras priekšmeti un parādības;
- c) sakāmvārdos ietvertie uzskati un idejas.⁶⁷

Sakāmvārdu idejiskais saturs to cilmes laika noteikšanā ir ļoti nozīmīgs, jo ražošanas attiecību izmaiņas ietekmē arī cilvēku politiskos, tiesiskos, reliģiskos, estētiskos, kā arī morāles un filozofiskos uzskatus.⁶⁸

Pētniece Elza Kokare vadās pēc aksiomas, ka tautu radniecības pakāpe, to attīstības

⁶³ Kokare. *Latviešu un vācu...*, 13.-14. lpp.

⁶⁴ Turpat, 17. lpp.

⁶⁵ Piirainen, Elisabeth. *Widespread idioms...*, p. 514. -522.

⁶⁶ Kokare. *Latviešu un lietuviešu...*, 18. lpp.

⁶⁷ *Latviešu sakāmvārdi un parunas: izlase*, 11. lpp.

⁶⁸ Turpat, 13. lpp.

vēsturiskie apstākļi, sociālie faktori un nacionālās īpatnības nosaka gan kopīgo, gan atšķirīgo sacerējumu rašanos.⁶⁹

Sakāmvārdus, kuri pieder starptautiskajam tipam un jau ilgstoši funkcionē kādas tautas folkloras tradīcijā, reti var uzskatīt par aizguvumiem. Ja kādam senam sacerējumam nav sastopamas paralēles citu tautu sakāmvārdu vidū, to iespējams klasificēt kā specifiski nacionālu.⁷⁰ Vēl drošāk par atsevišķa sakāmvārda nacionālu, patstāvīgu cilmi var spriest, ja iegūtas liecības par tā dzīvi mutvārdu tradīcijā saistībā ar citiem folkloras žanriem.⁷¹

Latviešu folklorā par šo aspektu diemžēl ir pieejams maz ziņu, jo folkloras arhīvs aptver datus par sakāmvārdu dzīvi laikā tikai aptuveni simts gadu garumā.⁷² Taču, tā kā skola un literatūra latviešu tautas plašāko masu garīgo attīstību būtiski ietekmēja, tikai sākot ar 19. gadsimtu, kāda sakāmvārda fiksējums senajos rakstos lielākoties liecina par tā iekļaušanos folkloras repertuārā un gadsimtiem ilgu dzīvi mutvārdu tradīcijā.⁷³

⁶⁹ Kokare. *Latviešu un lietuviešu...*, 18. lpp.

⁷⁰ Turpat, 19. lpp.

⁷¹ Kokare. *Latviešu un vācu...*, 18. lpp.

⁷² Kokare. *Latviešu un lietuviešu...*, 19. lpp.

⁷³ Kokare. *Latviešu un vācu...*, 18. lpp.

2. IZVĒLĒTO NORVĒĢU SAKĀMVĀRDU ANALĪZE

Bakalaura darbā izmantotie norvēģu sakāmvārdi par vārda spēku un ļaužu valodām ņemti no Reidara T. Kristiansena⁷⁴ (1) un Olafa Almeningena⁷⁵ (2) sakāmvārdu izlasēm. Tālāk tekstā, norādot uz avotu, kurā konkrētais sakāmvārds atrasts, abu izlašu pilno nosaukumu vietā tiks lietoti aiz tiek iekavās rakstītie skaitļi. Šie avoti tika izvēlēti, jo abās izlasēs sakāmvārdi ir sakārtoti pēc tajos atspoguļotajiem tematiem, tādējādi būtiski atvieglojot bakalaura darba tēmai atbilstošo sakāmvārdu atlasīšanu un ļaujot autorei pievērsties tikai nodaļās “*Tale og togn*”⁷⁶ (Runāšana un klusēšana) un “*Om folks tale og om ordets makt*”⁷⁷ (Par ļaužu runām un vārda spēku) iekļauto sakāmvārdu izvērtēšanai un analīzei.

Bakalaura darba ierobežotā apjoma dēļ no šajās izlasēs publicētajiem sakāmvārdiem par vārda spēku un ļaužu valodām tika atlasīti 30 sakāmvārdi, kuriem, balstoties uz autores iepriekšējām zināšanām par latviešu sakāmvārdiem, varētu eksistēt līdzīgi sakāmvārdi latviešu valodā vai arī tādi, kuri atrodami abās izlasēs, jo tas varētu liecināt par to popularitāti un iespējams arī plašāku izplatības areālu.

Šajā nodaļā uzrādīts gan sakāmvārds oriģinālā, gan tā tulkojums, lai uzskatāmi varētu norādīt gan uz to sintaktiskajām, gan semantiskajām struktūrām, kā arī izcelt sakāmvārdos izmantoto atskaņu īpatnības, ja tādas pastāv.

Ja viens sakāmvārds dažādās publikācijās sastopams atšķirīgos variantos, pētījumā izmantoti abi varianti, kā pirmo rakstot iespējami senāko variantu, par ko varētu liecināt tā pieraksts dialektā, vai arī variants ar norādi par tā pierakstīšanas vietu. Lai atšķirtu senos dialektus no jaunnorvēģu valodas, darba autore paļāvās uz iepriekš apgūto teoriju par šīs valodas formas pareizrakstības normām.

Kā jau iepriekš minēts avotu aprakstā, tikai dažiem norvēģu sakāmvārdiem to publikācijās blakus minēts izplatības areāls, tādēļ darbā šī informācija nav īpaši izcelta un analizēta. Vietas norāde, ja tāda avotam tikusi pievienota, ievietota iekavās aiz sakāmvārda, tā kā tas darīts publikācijā. Lai gan liela daļa no izvēlētajiem sakāmvārdiem publicēti atšķirīgos variantos abās izlasēs, vietas norādes trūkuma dēļ nav iespējams noteikt, vai pieraksta nesakritība liecina par sakāmvārda izplatību plašākā areālā, vai tā radusies, pielīdzinot

⁷⁴ Christiansen. *Gamle norske visdomsord...*, 108. s.

⁷⁵ Almenningen. *Norske Ordtak*, 311s.

⁷⁶ Turpat, s. 113.-132.

⁷⁷ Christiansen. *Gamle norske visdomsord...*, s. 73.-78.

sakāmvārda sākotnējo rakstību normālformai.

Darba apjoma ierobežošanas nolūkos turpmāk uzrādītajiem sakāmvārdiem aiz katra dots konkrēto avotu apzīmējošais skaitlis un lapaspuses numurs, kurā sakāmvārds atrodams. Ja sakāmvārdam minēta arī tā pierakstīšanas vieta, avotu apzīmējošie simboli norādīti aiz tās. Ja darbā iekļauti divi viena sakāmvārda varianti, otrs variants dots tieši zem pirmā, nepiešķirot tam atsevišķu kārtas numuru. Pēc šīs informācijas kvadrātiekvās norādīts katra sakāmvārda tulkojums latviski, kas citās nodaļās parādās oriģināla vietā, atvieglojot norvēģu un latviešu sakāmvārdu salīdzināšanu. Tāpat sakāmvārdi apzīmēti ar burta un skaitļa no 1 līdz 30 kombināciju, kas darbā var tikt izmantots pilnā sakāmvārda vietā. Norvēģu sakāmvārdiem atbilst burts „N”. Balstoties uz iepriekšējām zināšanām un citu autores rīcībā esošu informāciju, pēc katra sakāmvārda dots tā paskaidrojums.

N1. *Den døyr ikkje fatig som hev eit rikt ettermæle.* (1;76)

Den døyr ikkje fattig, som har eit rikt ettermæle. (2;114) [Tas nemirst nabags, kam bagāta slava.]

Sakāmvārdā norādīts uz labas slavas nozīmību cilvēka dzīvē. Labai slavai un cieņai cilvēku starpā ir lielāka nozīme cilvēka dzīvē kā mantai, jo to var iegūt neatkarīgi no sociālā stāvokļa.

N2. *Den som har en vid kjeft lyt ha ein sterk rygg.* (Sogn) (1;78)

Den som har ein vid kjeft, lyt ha ein sterk rygg. (2;114) [Tam, kuram plata mute, jābūt stiprai mugurai.]

Tie cilvēki, kuri runā ļoti daudz un nekontrolē, ko citiem saka, ļoti bieži nonāk konflikta situācijās ar apkārtējiem, tādēļ viņiem jābūt gataviem tam, ka kāds pret viņu vārdiem gribēs aizstāvēties ar dūrēm.

Izmantoti ļoti īsi vārdi, kas veido diezgan asu, bet ritmisku plūdumu, ļaujot vieglāk iegaumēt šo sakāmvārdu.

Sakāmvārdā pavēles izteiksmes formā izmantotais darbības vārds *lyte* (vajadzētu) norāda uz to, ka sakāmvārds visticamāk funkcionē nevis kā atziņa, bet brīdinājums un padoms reizē.

N3. *Sanninga vil alltid smette fram.* (2;129) [Patiesība vienmēr izspruks laukā.]

Lai kā cilvēks necenstos slēpt patiesību no pārējiem, vienmēr ir jārēķinās ar to, ka agri vai vēlu tā nāks gaismā. Mūžīgi melot un ko slēpt no citiem nav iespējams.

Izvēlētais darbības vārds “izsprukt” (*smette*) rada asociācijas ar ko nebrīvu, ierobežotu, no kā pēdējā brīdī izdodas izbēgt.

Šajā sakāmvārdā redzama norvēģu sakāmvārdiem raksturīgā asonanse (*sanninga vil alltid smette fram*), kas veido iekšējo ritmu, palīdzot to vieglāk atcerēties, kā arī skaneņi m, n un l (*sanninga vil alltid smette fram*), kas padara sakāmvārdu maigāku un plūstošāku. Tāpat interesanti atzīmēt, ka abus galvenās nozīmes nesējvārdus (*sanninga smette* – patiesība izspruks) vieno “s” aliterācija, kas izceļ to ciešo saistību un nozīmi.

N4. *Ein skal tru auget meir enn øyret.* (2;122)

En skal tro øyet mer enn øret. (1;73) [Acij jātic vairāk kā ausij.]

Sakāmvārds veidots padoma formā, atgādinot, ka ne viss, ko dzirdam, ir paties, tāpēc labāk ticēt tam, ko paši esam redzējuši. Cilvēka vārdi ne vienmēr saskan ar viņa darbiem, tāpēc labāk uzticēties tam, ko redzam, nevis tam, ko kāds mums mēģina iestāstīt.

Šajā sakāmvārdā veidojas burta “e” asonanse (*øyet mer enn øret*), kā arī vienā variantā veidojas neprecīza atskaņa (*øyet – øret*). Sakāmvārdā izmantoti salīdzinoši īsi vārdi, kas kopā ar asonansi padara to ļoti ritmisku un ātri izrunājamu.

Sakāmvārdā izmantotajā nozīmē vietniekvārds “*ein*” vai “*en*” uz latviešu valodu nav tulkojams, jo tas nenorāda konkrētu darītāju, bet gan vispārina pausto domu.

N5. *Ein hest kan snåva på fire bein, og ein mann på eit ord.* (V. Agder) (1;76)

Ein hest kan snåve på fire bein, og ein mann på eit ord. (2;121) [Zirgs var paklupt uz četrām kājām un cilvēks uz viena vārda.]

Šeit norādīts uz to, ka problemātiskas var izrādīties arī mums ikdienišķas lietas. Cilvēku pārsteigt nesagatavotu var arī šķietami nenozīmīgs notikums vai tas, ko kāds pateicis, ja tas noticis negaidīti. Tāpat arī pats cilvēks var nemanot pateikt otram ko tādu, kas pēc tam viņam var radīt lielas problēmas, tā ar vienu vārdu savu situāciju padarot sliktāku.

Sakāmvārds veidots plašākā formā, sadalot to divās daļās, ar izmantotā darbības vārda “paklupt” (*snåve*) palīdzību, kas attiecas uz abām sakāmvārda pusēm, velkot paralēles starp paklupšanu tiešā, fiziskā (zirga paklupšana) un pārnestā nozīmē (cilvēka paklupšana uz vārda).

Lai gan sakāmvārdā abi tēli nav pretnostatīti, mazu kontrastu veido to aprakstā izmantotie skaitļa vārdi (četrus kājas – viens vārds), radot sava veida disbalansu.

N6. *Lopper og slarvekjerringer kan ingen berge seg for.* (1;74)

Lopper og slarvekjerringar kan ingen berge seg for. (2;127) [No blusām un tenku vecenēm neviens nevar paglābties.]

Šajā sakāmvārdā tenku vecenes salīdzinātas ar blusām, tādējādi atklājot negatīvo attieksmi pret tenkotājiem. Lai kā cilvēks arī nemēģinātu izvairīties no tā, ka viņu aprunā, vienmēr apkārt būs cilvēki, kas gūst prieku no runām par citu dzīvi.

Arī šajā sakāmvārdā veidojas burta “e” asonanse (*slarvekjerringer kan ingen berge seg*), kas atvieglo tā iegaumēšanu, kā arī veido iekšējo ritmu.

Sakāmvārda oriģinālā izmantotais vārds “*kjerring*”, kas norvēģiski apzīmē vecas sievas/sievietes, semantiski ir neitrālāks kā tulkojumā izmantotais vārds “vecenes”, kas bieži izraisa negatīvas asociācijas.

N7. *Gangande ord er illt å atterhalda.* (1;74)

Gangande ord er vonde å holde att. (2;124) [Ejošu vārdu grūti aizturēt.]

Cilvēkiem jārēķinās ar to, ka to, kas reiz pateikts, atpakaļ vairs paņemt nav iespējams. Tāpat sakāmvārdā varētu tikt norādīts uz to, ka “apkārt staigājošu” vārdu, ar ko bieži apzīmē arī ļauzu valodas, vairs nevar apturēt.

Abos sakāmvārdos skaidri redzama asonanse (*gangande ord er illt å atterhalda, gangande ord er vonde å holde att.*).

Sakāmvārdā veidojas metafora *gangande ord* (ejošs vārds), kas norāda uz to, ka vārds pēc tā izteikšanas sāk funkcionēt kā pilnvērtīga un no runātāja neatkarīga vienība.

N8. *Eit låkt ord vil lenge hange på.* (2;123) [Slikts vārds vēl ilgi turēsies.]

Sakāmvārdā atgādināts par pateiktā vārda spēku un ietekmi uz citiem cilvēkiem. Pirms sakām ko sliktu citiem, labāk vēlreiz padomāt, vai tiešam savu dusmu vai citu negatīvu emociju dēļ ir vērts sāpināt otru. Nekad nevar skaidri zināt, cik ilgi mūsu pateiktais paliks otram atmiņā.

Sakāmvārdā izmantoti daudzi īsi, patskaņiem bagāti vārdi, kas veido ļoti ritmisku skaņas plūdumu.

N9. *Den som seier alt han vil, får høyre mangt han ikkje vil.* (2;115) [Tas, kurš saka visu, ko grib, daudz dabū dzirdēt to, ko nevēlas.]

Tiem, kas nekontrolē to, ko saka un atļaujas teikt pilnīgi visu, ko domā, jārēķinās ar negatīvu pretreakciju no citu cilvēku puses, tādēļ var nākties dzirdēt daudz nepatīkamu vārdu par sevi.

Šajā sakāmvārdā darbības vārds gribēt (*vil*) atkārtots abu daļu beigās, tādējādi radot iespaidu par beigu atskaņām.

N10. *Han talar mest, som minst veit.* (2;126) [Tas visvairāk runā, kurš vismazāk zina.]

Bieži tie, kuri par kādu notikumu vai cilvēku zina vismazāk, to visvairāk aprunā un izplata baumas.

Sakāmvārdā paustās domas paspilgtināšanai izmantoti antonīmi visvairāk un vismazāk (*mest – minst*).

Lai gan izmantots vīriešu dzimtes vietniekvārds *han*, šajā gadījumā tas nenorāda uz darītāja dzimumu, bet lietots, jo sakāmvārda forma gramatiski pieprasa darītāju. Tikpat labi *han* vietā varētu izmantot citu vietniekvārdu, piemēram, *den* vai *en/ein*.

N11. *D'er best å tenkje før ein talar.* (2;115) [Pirms runāt labāk padomāt.]

Šis sakāmvārds veidots ieteikuma formā, atgādinot, ka labāk kārtīgi apdomāt to, ko gribam teikt, lai vēlāk nav teiktais jānožēlo.

Arī šajā sakāmvārdā iekšējā ritma veidošanai izmantota burta “e” asonanse (*d'er best å tenkje*), tāpat galvenos darbības vārdus “runāt” un “padomāt” saista aliterācija (*tenkje – talar*).

Sakāmvārdu mēģinot izrunāt ātri, kopā sapludināti vārdi “*det er*”, veidojot formu “*d'er*”.

N12. *På kjeften kjenner ein hunden og på målet mannen.* (2;128)

På kjeften kjenner en hunden og på målet mannen. (1;76) [Pēc purna pazīst suni un pēc valodas cilvēku.]

Šeit norādīts uz to, ka veids, kā cilvēks runā, un tas, ko viņš saka, rada priekšstatu par to, kāds viņš ir kā personība. Piemēram, cilvēks, kurš ar citiem runā nepieklājīgi, pārējiem bieži šķiet nepatīkams un viņi nelabprāt ar šādu cilvēku kontaktējas.

Sakāmvārdā vilktas paralēles starp cilvēku un suni, tādējādi veidojot niansētākas asociācijas. Salīdzinājumu izteiktāku dara arī darbības vārda *kjenner* izlaidums sakāmvārda otrajā pusē, tādējādi to gramatiski sasaistot ar pirmo pusi.

Tāpat izmantotais vārds “*kjeften*” rada asociācijas ar norvēģu izteicienu “*hold kjeft*” (turi purnu), kas lietots nozīmē “nerunā/klusē!”, nosaucot nevis suņa radīto skaņu – rejas, bet gan vietu (purns), no kurienes tās nāk. Iespējams, ka arī šajā sakāmvārdā vārdam “*kjeften*” ir līdzīga nozīme, salīdzinot cilvēka valodu ar suņa rejām.

Šajā sakāmvārdā plaši izmantota gan aliterācija (*kjef^{te}n kj^{en}ner, må^{le}t maⁿⁿen*), gan asonanse (*på kj^{ef}teⁿ kj^{en}ner en hu^{nde}n og på må^{le}t maⁿⁿen*), tāpat vārds “*hunden*” veido neprecīzu atskaņu ar vārdu “*mannen*”, jo burts “*d*” šajā gadījumā netiek izrunāts.

N13. *D'er leitt å tale med to tunger.* (2;116) [Ar divām mēlēm viegli runāt.]

Lišķīgiem un divkosīgiem cilvēkiem ir viegli komunicēt jebkurā situācijā, jo viņi pielāgojas tai, nedomājot par to, kā teiktais ietekmēs otru cilvēku. Cilvēkiem, kuri izvēlas vārdus atbilstoši mērķim, ko vēlas sasniegt, nevis vienmēr cenšas būt patiesi, ir viegla dzīve.

Sakāmvārdā izmantota burta “*t*” aliterācija (*ta^{le} med to tuⁿger*), kas palīdz to vienkāršāk iegaumēt un vēlāk atkal atcerēties, reizē izceļot metaforu “runāt ar divām mēlēm”, kas rada ļoti spēcīgu vizuālu tēlu.

Tāpat kā N11, N14, N15 un N22 plūstošāku iekšējo ritmu veidojot, izmantota saīsinātā forma “*d'er*”.

N14. *D'er lett å røde om annan mans møde.* (2;117) [Par cita vīra centieniem viegli runāt.]

Vienmēr ir vieglāk runāt par to, ko dara citi, nekā pašam kaut ko darīt.

Arī šeit redzama norvēģu sakāmvārdiem raksturīgā asonanse (*annaⁿ maⁿs*) un aliterācija (*maⁿs mø^{de}*), kā arī veidojas skaidras beigu atskaņas (*røde – møde*).

Arī šajā sakāmvārdā tāpat kā N14 izmantota sakāmvārdos bieži lietotā forma “*det er lett/leitt*” (ir viegli), kas parasti saistīta ar konkrētā uzvedības modeļa vai darbības nosodījumu.

N15. *D'er tid til å tale og tid til å teie.* (2;117) [Ir laiks runāšanai un ir laiks klusēšanai.]

Šajā sakāmvārdā runāts par to, ka ir brīži, kad labāk paklusēt, nekā runāt, tāpat kā dažreiz ir situācijas, kad jārunā, nevis jācieš klusu.

Sakāmvārdā atkārtotā konstrukcija “*tid til å*”, kā arī ļoti izteiktā burta “*t*” aliterācija (*ti^d ti^l å ta^{le} og ti^d ti^l å te^{ie}*) veido plūstošu ritmu un atvieglo sakāmvārda iegaumēšanu.

N16. *Som ein ropar til fjeller, får ein svar.* (2;130) [Kā sauc kalnos, tāda atbilde.]

Sakāmvārdā atgādināts, ka tas, kā cilvēks izturas pret citiem, kā izvēlas runāt ar apkārtējiem, tā apkārtējie runās ar viņu. Katrs pateiktais vārds veido apkārtējo attieksmi pret cilvēku.

Arī šeit izmantots darītāja vietā izmantots nenoteiktais vietniekvārds *ein*, kas to vispārina, ļaujot ikvienam sevi asociēt ar darītāju.

N17. *Løgneren tror en bare en gang.* (1;74) [Melim tic tikai vienreiz.]

Ja vienreiz kādam samelo vai nepasaki visu patiesību, tad otrreiz neviens vairs neticēs tev arī tad, kad teiksi taisnību.

Sakāmvārdā veidojas burta “e” asonanse (*løgneren tror en bare en*).

Interesanti, ka arī šajā sakāmvārdā pirmajam *en* ir teikuma priekšmeta funkcija, bet otrais *en* šeit ir skaitļa vārds “viens”.

N18. *Det som kjem frå hjartet, det går til hjartet.* (2;120) [Tas, kas nāk no sirds, aiziet uz sirdi.]

Tas, ko cilvēks jūt un saka no visas sirds, ļoti spēcīgi ietekmēs to, kuram tas pateikts. Tādēļ būtu svarīgi to atcerēties pirms dusmās kādu apvaino vai aizskar jūtas, lai vēlāk nebūtu jānožēlo pateiktais. Tāpat arī labiem vārdiem, kas nākuši no sirds būs daudz lielāks iespaids kā tikai pieklājības pēc teiktajam.

Šeit vārds “*hjar^utet*” atkārtots divreiz, tādējādi radot beigu atskaņas, tāpat redzama arī asonanse (*det som kjem frå hjar^utet, det går til hjar^utet*).

N19. *Det ordet som ligge nest hjarte, kjeme først i munnen.* (Mandal) (1;77) [Tas vārds, kurš tuvāk sirdij, pirmais ir mutē.]

Cilvēks pirmo pateiks to, par ko visvairāk ir domājis un pārdzīvojis vai kas viņam rada vispozitīvākās emocijas.

Šajā sakāmvārdā arī plaši izmantota burta “e” asonanse (*det ordet som ligge nest hjar^ute, kjeme*), kas atvieglo šī diezgan garā sakāmvārda iegaumēšanu.

Izmantotas jaunnorvēģu valodai neraksturīgas darbības vārdu tagadnes formas – *ligge, kjeme* (parasti *ligg, kjem*) –, lai visticamāk sakāmvārda ritms veidotos plūstošāks.

N20. *Den som sier alle mann sant får skam til takk.* (1;77)

Den som seier alle mann sant, får skam til takk. (2;115) [Tas, kurš visiem saka patiesību, par pateicību saņem kaunu.]

Šis sakāmvārds brīdina par to, ka ne vienmēr patiesība tiek novērtēta visaugstāk. Ir brīži, kad cilvēki nav gatavi dzirdēt patiesību un labprātāk gribētu, lai viņiem glaimo vai ko noklusē, tāpēc reaģē negatīvi, ja tiem pasaka patiesību.

Abos sakāmvārdu pieraksta variantos redzama “a” asonanse un “s” aliterācija (*den som seier alle mann sant, får skam til takk*), veidojot izteikti ritmisku plūdumu.

N21. *Eit ord for mykje set mannen fast.* (1;77)

Eit ord for mykje set mannen fast. (2;124) [Viens vārds par daudz iesloga cilvēku.]

Nekad nevar zināt, kā pateiktais ietekmēs tavu dzīvi. Var gadīties, ka pasakot par daudz, nonāksi nepatīkamā situācijā, tāpēc labāk ir kaut ko noklusēt, nekā pēc tam nožēlot pateikto. Vienmēr ir iespējams piebilst vēl kaut ko, bet izteiktu vārdu izdzēst vairs nekad nevarēsi.

Sakāmvārda daļā “*for mykje set mannen fast*” veidojas tāda kā spoguļveida (fm:mf) aliterācija.

N22. *D'er ill tunge, som ein aldri kan temje.* (2;116) [Slikta mēle, ko nekad nevar pieradināt.]

Cilvēki nevar teikt visu, ko vēlas, jāprot savaldīt sevi un jākontrolē tas, ko sakām apkārtējiem, citādi vēlāk var nākties nožēlot, ka pirms runāšanas kārtīgi nepadomāji.

Sakāmvārdā izmantotais īpašības vārds “slikts” (*ill*) norāda uz nosodījumu, kas vērst pret tiem, kuri runā, ko vēlas, nedomājot par sekām.

Vārdi “*tunge*” un “*temje*” šajā sakāmvārdā veido “t” aliterāciju, kā arī neprecīzas atskaņas. Tāpat sakāmvārdā veidojas arī asonanse (*ein aldri kan temje*).

N23. *Ein skal aldri tru alt ein høyrer.* (2;122) [Nekad nevajag ticēt visam, ko dzird.]

Cilvēkiem patīk baumot un aprunāt citus, tāpēc vienmēr jāatceras, ka ne viss, ko kāds stāsta, ir patiess. Pirms ticēt tam, ko citi runā, labāk kārtīgi izvērtēt dzirdēto, lai neturpinātu izplatīt baumas tālāk citiem.

Sakāmvārdā redzama “a” asonanse (*skal aldri tru alt*).

Arī šajā sakāmvārdā izmantots nenoteiktais darītājs *ein*, ko latviskajā tulkojuma nav iespējams saglabāt, neietekmējot sakāmvārda semantisko pusi.

N24. *Eit lite ord gjer stundom store verk.* (1;76)

Eit lite ord gjer stundom (av og til) store verk. (2;123) [Neliels vārds dažreiz dara lielus darbus.]

Viens īstajā laikā izteikts vārds var būtiski ietekmēt tavu dzīvi un padarīt esošo situāciju labāku. Dažreiz pietiek ar vienu vārdu, lai panāktu to, ko vēlies.

Šajā sakāmvārdā saskatāma “s” aliterācija (*stundom store*).

Lai uzsvērtu viena vārda lielo spēku, izmantoti pretstati “*lite – store*” (neliels vārds – lieli darbi).

N25. *Ein fangar fisk med agn, og folk med fagre ord.* (2;121) [Zivis ķer ar ēsmu un cilvķkus ar skaistiem vārdiem.]

Šajā sakāmvārdā cilvķks salīdzināts ar zivi, kas uzķeras uz spoķa āķa, lai labāk ilustrētu cilvķka muļķību, noticot skaistiem, bet nepatiesiem vārdiem. Cilvķki bieķi neredz, ka aiz labiem un patīkamiem vārdiem slēpjas melīga attieksme, jo jaukā sajūta, kas rodas, dzirdot labu par sevi, mēdz nomākt pārējās sarunas detaļas.

Šeit galvenie nozīmi veidojošie vārdi “*fangar fisk*”, “*folk*” un “*fagre*” veido “f” aliterāciju, vairāk izceļot to nozīmi sakāmvārda idejiskās būtības paušanā. Paralēles pastiprina arī darbības vārda “*fangar*” (ķer) gramatiskā saistība ar abām sakāmvārda daļām.

N26. *Eit låkt ord er snart å få, men seint å av seg två (vaske).* (1;77)

Eit låkt ord er snart å få, men seint å av seg två. (2;123) [Sliktu vārdu ātri iegūt, bet lēni no sevis nomazgāt.]

Šajā sakāmvārdā ar sliktu vārdu visticamāk domāta slikta slava. Pietiek izdarīt kaut ko ne pa prātam citiem, lai kļūtu par aprunāšanas objektu, bet pēc tam no tāda veida negatīvās uzmanības ir ļoti grūti atbrīvoties. Ja vienreiz esi ieguvis sliktu slavu un apkārtējie par tevi domā sliktu, tad ļoti grūti no tās atbrīvoties un atkal radīt par sevi pozitīvu iespaidu.

Sakāmvārdā izmantoti pretstati “ātri – lēni” (*snart – seint*), lai ilustrētu tajā pausto domu, kā arī beigu atskaņas (*få – två*), lai to būtu vieglāk atcerēties. Atskaņas šeit veidotas mākslīgi, izmantojot inversiju, “*å två av seg*” vietā lietojot “*å av seg två*”.

N27. *Det er låkt løgn, som det ikkje er eit sant ord i.* (2;118)

Det er låk løgn som der ikke er et sant ord i. (1;74) [Slikti meli, kuros nav neviena patiesa vārda.]

Katros melos jābūt mazai daļai patiesības, lai tiem būtu vieglāk noticēt. Ja gribi, lai citi notic taviem meliem vai baumām, nekad neizdomā visu, vienmēr balsti tos patiesībā, citādi tev var arī nenoticēt.

Arī šeit redzama norvēģu sakāmvārdiem raksturīgā aliterācija (*låk(t) løgn*).

N28. *Det er ikkje Guds ord alt som står på trykk.* (2;118) [Ne viss ir Dieva vārds, kas nodrukāts.]

Ne viss, kas kaut kur nodrukāts, ir patiess. Labāk vienmēr pārbaudīt dzirdēto vai lasīto, nevis akli ticēt saņemtajai informācijai, jo var gadīties, ka izplatītās ziņas ir nepatiesas

vai kļūdainas.

Šajā sakāmvārdā “Dieva vārds” izmantots kā patiesības simbols, kā kaut kas, kam jāklausa bez ierunām un šaubām, neko neapdomājot.

N29. *Eit ord kan gjera både fred og ufred.* (1;76)

Eit ord kan gjere både fred og ufred. (2;124) [Viens vārds var radīt gan mieru, gan konfliktu.]

Tā ir cilvēka paša izvēle, kādam mērķim izmantot savu teikto. Ar vārdu palīdzību var radīt gan nesaskaņas un postu, gan veicināt mieru un darīt citus laimīgus.

Arī šeit izmantota “e” asonanse (*gjere både fred og ufred*), taču sakāmvārda pirmajā variantā to mazliet izjauc darbības vārda “*gjera*” galotne. Uz vārda divējādo spēku norāda pretstati “miers” un “konflikts” (*fred og ufred*).

N30. *Eit godt ord gjer meir enn ti vonde.* (2;123)

Et godt ord gjør mer enn ti vonde. (1;77) [Viens labs vārds dara vairāk kā desmit slikti.]

Sakāmvārdā norādīts uz labu vārdu pārākumu pār sliktajiem un to varētu uzskatīt par sava veida ierosinājumu vairāk teikt citiem labo, lai ar pozitīvo nomāktu visu negatīvo, ko radījuši sliktie vārdi. Tāpat to iespējams saprast, kā pamācību savu mērķu sasniegšanai, jo ar pozitīvu attieksmi pret citiem daudz ātrāk var panākt savu nekā ar negatīvu.

Sakāmvārdā salīdzināti pretstati “labs” un “slikti” (*godt – vonde*), labo atzīstot par spēcīgāku.

Atlasītajos norvēģu valodas sakāmvārdos par vārda spēku un ļauzu valodām daudz runāts par izteikta vārda nozīmi un iespaidu, ko tas atstāj gan uz pašu runātāju, gan citiem cilvēkiem. Sakāmvārdos uzsvērtā arī labas slavas nozīme un brīdināts par to, cik ātri to var sabojāt gan paša cilvēka rīcība un izteikumi, gan apkārtējo runas.

Tāpat daudz tiek runāts par to, ka neapdomīgi izsakoties, var nākties vēlāk nožēlot pateikto, tāpēc labāk pirms runāšanas nomierināties un kārtīgi apdomāt plānotos vārdus. Katram cilvēkam ir izvēle, ar kādu mērķi runāt par citiem un ar citiem, jo pateiktais var citus gan ļoti sāpināt, gan darīt laimīgus un iedvesmot.

Vairākos sakāmvārdos runāts arī par meliem, baumām un glaimiem. Pret šīm parādībām vērojama diezgan negatīva attieksme, brīdinot cilvēkus neticēt visam, ko citi saka, un izvērtēt dzirdēto, tomēr paturot prātā arī to, ka melos var būt daļa patiesības.

Negatīva attieksme jūtama arī pret tiem, kuri nekontrolē to, ko saka, un nesaprot, ka ne vienmēr drīkst teikt, ko vien vēlas, un ir brīži, kad labāk paklusēt.

Norvēģu sakāmvārdiem sintaktiskās struktūras ziņā lielākoties raksturīgi salikti pakārtoti vai salikti sakārtoti teikumi, tomēr atrodami arī vairāki sakāmvārdi, kas veidoti vienkārša paplašināta teikuma formā.

Kā jau iepriekš teorētiskajā daļā tika minēts, atskaņu lietojums norvēģu sakāmvārdiem ir īpaši izteikts. Tas pierādījās arī analizējot šim pētījumam atlasītos sakāmvārdus. Ļoti bieži kā izteiksmes līdzeklis izmantotas iekšējās atskaņas – visbiežāk asonanse, parasti balstīta “e”, mazāk “a” atkārtojumā, taču redzama arī aliterācija (visbiežāk atkārtojot “s”, “t” un “m”) kā iekšējā ritma veidošanas paņēmieni, kas atvieglo arī šo sakāmvārdu iegaumēšanu un atsaukšanu atmiņā. Ārējās atskaņas parādās salīdzinoši retāk, veidojot ne tikai tīras (*få – två*), bet arī neprecīzas beigu atskaņas (*hunden – mannen*).

Lielākoties izmantoti tikai ar vārda spēku un ļaužu valodām saistīti tēli (vārds, slava, mēle), taču dažos sakāmvārdos tos papildina tēli ar it kā nesaistītu nozīmi (suns, blusas, zirgs), kā arī dažas metaforas, lai veidotu plašākas paralēles un salīdzinājumus un atvieglotu galvenās domas uztveri.

Visbiežāk sakāmvārdi veidoti vispārinātas atziņas vai padoma formā, un darītājs, ja tāds minēts, ir nevis konkrēts, bet vispārināts tēls, kas palīdz vieglāk uztvert sakāmvārdā pausto, asociēt to ar sevi un iejusties atveidotajā situācijā.

3. IZVĒLĒTO LATVIEŠU SAKĀMVĀRDU ANALĪZE

Latviešu valodā pētīšanai pieejams lielāks apjoms sakāmvārdu par vārda spēku un ļaužu valodām nekā norvēģu valodā, jo LFK un LSD uzrādīti visi viena sakāmvārda pierakstītie varianti, kā arī visas kolekcijas, kurās tas iekļauts. Šeit analizētie sakāmvārdi atlasīti no LSD, kur tie kārtoti alfabētiskā secībā pēc tajos minētajiem jēdzieniem, kā arī vairāki sakāmvārdi atrasti E. Kokares veidotajā krājumā⁷⁸ (1) un grāmatā⁷⁹ (2), kur tie sakārtoti pa tēmām pēc to vispārinātās pārnestās nozīmes. Arī šajā nodaļā, norādot izmantotā sakāmvārda atrašanās vietu, pilnā avota nosaukuma vietā tiks izmantoti aiz tiem iekavās rakstītie skaitļi. Tā kā LSD nav izstrādāts meklēšanas rīks, iespējamie latviešu sakāmvārdu varianti tiks meklēti pie norvēģu sakāmvārdos izmantoto tēlu līdzīgajiem jēdzieniem visās LSD sadaļās, kas diemžēl neļauj garantēt, ka atrasti visi vienai tēmai atbilstošie sakāmvārdi. Darbu ar E. Kokares apkopotajiem materiāliem atviegloja gan skaidrais iedalījums lielākās tēmās ar apakšgrupām, gan beigās pievienotais rādītājs. Tas ļāva pievērsties tikai ar vārdu un ļaužu runām saistītajās apakšnodaļās atrodamajiem sakāmvārdiem.

Norvēģu sakāmvārdiem atbilstošo latviešu sakāmvārdu izvēlē par galveno tika izvēlēta semantiskā jeb idejiskā līdzība, uzmanību pievēršot arī izmantotajiem tēliem un sakāmvārdu sintaktiskajai struktūrai.

Darba sākumā netika pieņemti ierobežojumi izvēlēto latviešu sakāmvārdu skaitam. Tomēr, ja iepriekš atlasītajiem norvēģu sakāmvārdiem līdzīgu domu pauž vairāki latviešu sakāmvārdi, darba apjoma ierobežošanas nolūkos šajā nodaļā tika iekļauti un paskaidroti tikai sakāmvārdi par vārda spēku un ļaužu valodām, neapskatot citas tēmas. Tā kā daudzi no atbilstošajiem sakāmvārdiem atrodas vairākās kolekcijās, darbā ievietots tikai pirmais sakāmvārds no šīs grupas un uz tā atkārtošanos norādīts ar piezīmi „vairākkārt”. Ja sakāmvārds pierakstīts vairākos variantos, tas apzīmēts ar piezīmi „vv”. Daudziem no atbilstošajiem latviešu sakāmvārdiem LSD atrodami arī vairāki varianti ar atkāpēm no latviešu valodas pareizrakstības normām, tādēļ no šādas, mākslinieciskās un citu valodas līdzekļu izteiksmē savā starpā līdzīgu sakāmvārdu grupas, darbā tika iekļauts variants, kurā visprecīzāk ievērotas šīs normas. Ja darbā iekļautie sakāmvārdi pierakstīti vienā variantā, taču pierakstā skaidri redzamas neuzmanības kļūdas ortogrāfijā, tās izlabotas atbilstoši latviešu

⁷⁸ *Latviešu sakāmvārdi un parunas: izlase.*

⁷⁹ Kokare. *Latviešu un lietuviešu...*

valodas pareizrakstības normām. Sakāmvārdi, kuru rakstība pielāgota to izplatības areālam raksturīgajai izrunai, nav mainīti. Par viena sakāmvārda variantiem šajā darbā uzskatīti sakāmvārdi, kuros izmantota viena tēlu sistēma, taču pievienots vai atņemts kāds vārds, nemainot sakāmvārda būtību. Ja sakāmvārdā mainīts kāds būtisks jēdziens, nemainot sakāmvārdā pausto domu, tas tiek uzskatīts par citu sakāmvārdu.

Arī šajā nodaļā uzrādītajiem sakāmvārdiem aiz katra dots konkrēto avotu apzīmējošais skaitlis un lapaspuses numurs, kurā sakāmvārds atrodams. Tas norādīts pēc LFK numura vai pierakstīšanas vietas, ja tā avotā tikusi minēta. Lai būtu vieglāk orientēties darbā apskatītajos sakāmvārdos, katrs sakāmvārds apzīmēts ar burta un skaitļa no 1 līdz 80 kombināciju, kas turpmāk tekstā var parādīties pilnā sakāmvārda vietā. Burts „L” šajā gadījumā norāda uz latviešu sakāmvārdiem.

Tā kā tikai dažviet darbā izmantotajās E. Kokares darbos⁸⁰ pie avotiem ir norādītas piezīmes par to nozīmi vai izmantošanas raksturu un kontekstu, bet LSD šādu piezīmju nav vispār, šajā darbā iekļautie sakāmvārdi ir dažādi interpretējami un to skaidrojums ir balstīts autorei zināšanās. Vienam norvēģu sakāmvārdam atbilstošie latviešu sakāmvārdi ar līdzīgu nozīmi apvienoti grupā un skaidroti kopā, norādot uz atsevišķu sakāmvārdu īpatnībām, ja tādas pastāv.

L1. Laba slava der vairāk, nekā liela bagātība. 1774 2467 (Vairākkārt, vv)

L2. Laba slava ir dārgāka nekā bagātība. 1628 323

L3. Laba slava ir krāšņāka nekā liela bagātība. 1376 2647

L4. Laba slava ir liela bagātība. 556 10791

L5. Laba slava ir vairāk vērtā nekā zelts un sudrabs. 1685 1152 (Vairākkārt, vv)

L6. Laba slava der vairāk nekā liela bagātība, bet ļaužu mīlestība labāka nekā sudrabs un zelts. 384 4592 (Vairākkārt)

Labai slavai cilvēka dzīvē ir milzīga vērtība, tā nozīmē vairāk kā nauda un citas bagātības (sudrabs un zelts), jo tā dod cilvēkam lielāku labumu. Labāk būt cienītam citu vidū, nekā būt bagātam bet ar sliktu slavu. Labas slavas pārākuma raksturošanai izmantoti dažādi īpašības vārdi pārākajā pakāpē (dārgāka, krāšņāka).

L1, kurā norādīts uz to, ka cilvēkam laba slava noder vairāk kā liela bagātība, ir vispopulārākais sakāmvārds šajā kopā.

Vārdu salikumā “laba slava” veidojas “a” asonanse.

⁸⁰ Kokare. *Latviešu un lietuviešu..., Latviešu sakāmvārdi un parunas: izlase.*

- L7. Ko mute pelna, to mugura maksā. 3 1819 (Vairākkārt,vv)
L8. Ko mēle pelna, to mugura nes. 918 423 Līvāni (2;178) (vv)
L9. Mēle apvaino, bet vaigs saņem sodu. 1079 1826 (1;196)

Sakāmvārdu kopā norādīts uz cilvēka atbildību par izteiktajiem vārdiem. Runājot nekaunīgi vai rupji ar citiem var nākties par to saņemt fizisku sodu.

Lai gan sakāmvārdos nav minēts jēdziens “vārds”, to aizstāj ar to asociatīvi saistītie jēdzieni “mute” un “mēle”.

L7 izmantota “m” aliterācija (mute pelna, to mugura maksā).

- L10. Priekš patiesības aprakšanas vajag daudz šķipeļu. 1008 4563 (1;166)
L11. Patiesībai visilgākais mūžs. 84 11436 (1;166)
L12. Taisnība nemūžam nezudīs. 116 8944 (1;166)
L13. Netaisnība taisnību pārvarēt nevar. 740 10808 (1;166)
L14. Taisnība vienmēr uzvarēs. 1764 1264 (1;166)
L15. Taisnība ūdenī nenoslīkst, ugunī nesadeg. 1225 18409

Patiesība ir neiznīcināma un no tās nevar mūžīgi izvairīties, lai kā arī necenstos. Agrāk vai vēlāk patiesība tāpat nāks gaismā.

Šajā kontekstā sakāmvārdos izmantotais taisnības un netaisnības jēdziens nozīmes ziņā atbilst patiesībai un nepatiesībai.

Lai parādītu patiesības spēku, izmantoti tādi semantiski ļoti spēcīgi apstākļa vārdi (vienmēr, nemūžam).

- L16. Netici ausīm, bet tici acīm. 1940 2671 (Vairākkārt)
L17. Neskaties ar ausīm, bet ar acīm. 1379 7853
L18. Labāk viens acu liecinieks, nekā desmit ausu liecinieki. 1225 31054
L19. Ko pats savām acīm neredzi, to netici. 1573 1588
L20. Netic laužu runim, a tic sovīm acim. 527 33559

Šajā sakāmvārdu grupā uzsvērta nepieciešamība pārlicināties par to, kas notiek, nevis akli uzticēties citu teiktajam. Tikai redzot visu savām acīm, cilvēks var būt pārlicināts par to, ka no citiem dzirdētais ir patiess.

L16 – L18 pretstatam izmantoti “auss” un “acs” jēdzieni, bet L20 “auss” vietā runāts par “ļaužu runām”.

L19 veidojas “n” aliterācija (neredzi, to netici).

- L21. Zirgs saklūp uz četrām kājām, ne tik cilvēks ar mēli. 1626 1265
L22. Zirgam četras kājas to paklyup, bet cilvēkam viņa mēle kai tod tam napazaklyudeit. 1398 204

Šie sakāmvārdi it kā attaisno cilvēka nevarēšanu paļauties pašam uz sevi un nespēju kontrolēt savu teikto, lai pats sev ar to neieriebtu. Ja jau pat zirgs var paklupt uz četrām kājām, kam būtu jāvar viņu stabili noturēt, kā lai pārmet cilvēkam.

- L23. Ļaudīm nevar muti aizbāzt. 527 32996 (Vairākkārt, vv)
L24. Ļaudīm mutes neaizbāzīsi, visu jūru neizdzersi. 1560 1952
L25. Ļaužu mute ne kūts, durvis nav aiztaisāmas. 380 2190 (vv)
L26. Ja ļaudīm gribētu muti aiztaisīt, tad miltu pietrūktu priekš klīstera. 917 6393 (Vairākkārt)
L27. Vējam pūst neaizliegsi, ne ļaudīm runāt. 555 717 Madona (2;185)
L28. Logus durvis aiztaisīsi, ļaudīm mēles neaiztaisīsi. 1629 454 (1;201)
L29. Nevar nolīdzināt ne mežiem galotnes, ne ļaudīm valodas. 17 8596 (2;185)

Cilvēkiem lielu prieku sagādā citu aprunāšana, tādēļ izbeigt šādas runas ir gandrīz neiespējami. Ir cilvēki, kuri pēc dabas ir tendēti daudz plāpāt un apspriest visu, kas notiek viņiem apkārt, tāpēc viņi vienmēr atradīs iemeslu aprunāt pārējos.

Sakāmvārds L23 ir viens no populārākajiem šī darba ietvaros atlasītajiem sakāmvārdiem, kas liecina par to, cik lielu uzmanību cilvēki, gribot vai negribot, pievērš baumotājiem. Šīs sakāmvārdu grupas ietvaros L23 ir vispopulārākais sakāmvārds, jo iekļauts visvairāk kolekcijās. Šo popularitāti varētu izskaidrot sakāmvārda lakoniskā forma, kas būtiski atvieglo tā iegaumēšanu un vēlāku lietošanu ikdienā.

Sakāmvārdi L24 un L27 – L29 balstīti tēlu un jēdzienu paralēlēs, kas katru sakāmvārdu sadala divās daļās.

- L30. Ūdens, kas izliets, nav vairs sasmeļams; vārdi, kas izrunāti, nav vairs atņemami. 1774 7931
L31. Izlietu ūdeni nesasmelsi, izteiktu vārdu neatsauksi. 19001693 (Vairākkārt, vv)
L32. Izteikta vārda ar zirgu nenokērsi. 1341 29118 (1;195)
L33. Ko reiz izteici, to mūžam neatņēmsi. 508 3033 Jelgava (2;179)
L34. Visam ir ļīpa, tik vārdam nav. 279 2700 Cēsis (2;179)
L35. Aizsviesta ripa un izrunāts vārds vairs atpakaļ nenāk. 1620 2330 (Vairākkārt, vv)

Vārds, kas skaļi pateikts, vairs nepieder teicējam, un to vairs nekādi nav iespējams kontrolēt un atsaukt. Lai vai cik ļoti cilvēks necenstos izlikties, ka neko nav teicis, to, ko kāds

cits ir kaut vienreiz dzirdējis, par nepateiktu nevar padarīt.

L30, L31 un L35 vilktas paralēles starp izrunātu vārdu un izlietu ūdeni vai aizsviestu ripu, lai efektīvāk ilustrētu sakāmvārda vēstījumu. Jāatzīmē arī, ka šajā sakāmvārdu grupā iekļautie sakāmvārdi lielākoties izteikti poētiski, kā arī bieži izmantoti ar vārdu un ļaužu valodām nesaistīti tēli (zirgs, līpa), veidojot plašākus salīdzinājumus.

L36. Rupjš vārds sāp ilgāk nekā pliķis. 1661 2319 (1;194)

L37. Ass vārds sāp ilgāk nekā pātagas cirtiens. 1910 3410 Gaujiena (2;175)

L38. Ass vārds sāp vairāk nekā sitiens. 668 4612 Kuldīga (2;175)

L39. Laiks paiet un teiktais vārds paliek. 1576 10051

Vārdi bieži spēj izraisīt lielākas sāpes kā fizisks pāridarījums.

L36 – L38 runāts par nelaipnu un rupju vārdu dziļo ietekmi uz cilvēku, kam tie veltīti, norādot uz nepatīkamajām emocijām, ko tie izraisa, turpretī L39 nav konkrēti minēts, vai runa ir par labu vai sliktu ietekmi, tādējādi ļaujot to plašāk interpretēt atkarībā no konteksta, kādā tas izmantots.

L36 – L38 redzama “ā” asonanse, kas palīdz veidot iekšējo ritmu.

L40. Kas labprāt visu runā, ko grib, tam arī ir jāklausa viss, ko negrib. 527 36772

Tam, kurš izvēlas nepiedomāt pie tā, ko saka, bet teikt visu, ko domā, neatkarīgi no situācijas, kādā atrodas, pēc tam var nākties uzklausīt ne tik glaimojošas un diezgan nepatīkamas lietas par sevi.

L41. Kas maz zina, tas daudz runā. 759 2519 (1;195)

Bieži tie, kuri vismazāk zina, runā visvairāk, lai citiem radītu iespaidu par to, ka ir lietas kursā par visu, kas notiek.

Šajā sakāmvārdā izmantota “a” asonanse (kas maz zina, tas daudz).

L42. Runā ko runādams, apdomā galu. 1262 1311

L43. Runā ar apdomu. 384 4196

L44. Pirms tu kaut ko runā, apdomā labi. 1685 3038 (vv)

L45. Divreiz apdomā, vienreiz runā. 1816 1788

Šī sakāmvārdu grupa veidota ieteikuma formā, lai rosinātu cilvēkus kārtīgi padomāt pirms ko teikt, lai vēlāk nebūtu jānožēlo pateiktais.

L45 ar apstākļa vārdu “vienreiz” un “divreiz” palīdzību parādīts, ka visa apdomāšana

pirms runāšanas ir svarīgāka par pašu runāšanu.

L46. Nu runys var pazeit cylvāku. 1871 78

L47. Kāds tu pats, tāda tava runa. 1860 4908

Tas, kā un par ko cilvēks runā, daudz liecina par viņu pašu, tāpēc, ja grib iepazīt cilvēku, atliek vien paklausīties tajā, kā viņš komunicē ar citiem.

L48. Priekšā runā ar medus mēli, aiz muguras dzeļ. 1225 8220 (1;203)

L49. Priekšā aiz laipnības kūst, aiz muguras ļauni vārdi plūst. 968 1156 (1;203)

Šajos sakāmvārdos raksturoti divkosīgi cilvēki, kas gatavi sava labuma dēļ teikt un darīt jebko. Tikmēr, kamēr šiem cilvēkiem tas būs izdevīgi, viņi teiks vienus glaimus pēc otriem pat tiem, kuri viņiem nepatīk, lai tikai panāktu to, ko vēlas.

L49 redzamas latviešu sakāmvārdos reti izmantotās ārējās atskaņas (kūst – plūst).

Ar pretstatiem “priekšā” un “aiz muguras”, kas abos sakāmvārdos izmantoti pārnestā nozīmē, ar tiem saistot arī pretējus uzvedības modeļus, par ko liecina izvēlētie tēli un jēdzieni (laipnība – ļauni vārdi un medus mēle – dzelt), raksturota liekulīga cilvēka mainīgā uzvedība.

Metaforu “medus mēle” paspilgtina redzamā “m” aliterācija.

L50. Visu vieglākais darbs – otra darbu smādēt. 606 29 (1;199)

Visvieglāk ir aprunāt un slikti izteikties par to, ko dara kāds cits. No malas viss izskatās vieglāk izdarāms kā tas patiesībā ir, tāpēc, ja pats neko nevari izdarīt, nevajag noniecināt citus.

L51. Runāt un klusu ciest īstā laikā ir patiesi gudrība. 1573 3822

Sakāmvārdā norādīts uz to, ka atšķirt brīžus, kad runāšanas vietā labāk paklusēt un otrādi, ir liela māksla. Ne vienmēr tad, kad ir, ko teikt, tas būtu arī jāpasaka.

L52. Kā runā, tā atbalsojās. 828 7394

Tas, kādu priekšstatu cilvēks par sevi rada un ka pret viņu citi izturēsies, ir lielā mērā atkarīgs no tā, kā viņš runā ar citiem. Ja ar apkārtējiem runāsi laipni un slikto paturēsi pie sevis, arī viņi pret tevi tā attieksies.

L53. Kas vienreiz melo, tam netic, kaut arī patiesību būtu runājis. 1459 3246 Valmiera (2;195)

L54. Kas vienreiz melo, tam vairāk netic. 958 3894 Aizpute (2;195)

L55. Reizi piemelo, mūžam netic. 1614 265 Jēkabpils (2;195)

L56. Kas reizi samaloj, tam vaira natic. 1950 7060 (vv)

Šajā sakāmvārdu kopā runāts par to, ka vienreiz samelojot, var sabojāt savu slavu tik ļoti, ka pēc tam vairs neviens neticēs arī tad, ja turpmāk runātu tikai patiesību.

L57. Kas no sirds nāk, tas iet pie sirds. 1629 325 (Vairākkārt, vv)

Patiesi vārdi, kas izteikti no sirds, tiek daudz vairāk novērtēti un labāk uztverti kā tādi, kas teikti tikai, piemēram, pieklājības pēc.

L58. No kā sirds pilna, no tā mute runā. 527 39923 (Vairākkārt, vv)

L59. Kam sirds ir pilna, tam mute liela. 1225 25646

L60. Kad pilna sirds, tad plūst pār lūpām. 1225 11108

L61. Ja sirds pilna, tad mute iet pāri. 1374 38

L62. Ko sirds jūt, to mute runā. 1225 5626

L63. Kā sirds domā, tā mute runā. 1689 3715

L64. Kas uz sirds, tas uz mēles. 1668 2987 (Vairākkārt, vv)

L65. Kad sirds pāri plūst, tad mēle runā. 1600 7880 Cēsis (2;180)

Brīžos, kad cilvēks jūtas ļoti emocionāls un vairs nespēj sevi kontrolēt, tas, ko viņš sevī ir ilgi glabājis, beidzot nāk gaismā un tiek pateikts skaļi.

Šī ir viena no populārākajām sakāmvārdu grupām, jo L58 ir atrodams ļoti daudzās kolekcijās, tāpat arī L64 ir vairākkārt pierakstīts un atrodams dažādos variantos.

Šajos sakāmvārdos sirds ir personificēta un spēj just un domāt. Tāpat bieži izmantota metafora “pilna sirds”, sakāmvārdā L65 papildinot šīs metaforas radīto vizuālo tēlu ar nākamo, proti, “sirds pāri plūst”, jo, kā zināms, ja trauks ir pilns, tas var pārplūst.

L66. Kas vienmēr taisnību runā, tas dabū pērienu. 1385 5156 (1;165)

L67. Kas patiesību runā, to izdzen no deviņiem pagastiem. 556 7126 (1;165)

Ne vienmēr patiesība ir patīkama tiem, kuriem to atklāj, tāpēc tam, kurš nekad nemelo, jāreķinās, ka dažreiz tas cilvēkus darīs neapmierinātus vai dusmīgus.

L68. Labāk trīs vārdi mazāk nekā viens par daudz. 848 759 (1;194)

Viens nepareizi pateikts vārds var sabojāt visu, tāpēc labāk būt apdomīgam un pateikt mazāk, nekā vēlāk nožēlot pateikto.

L69. Kas grib labas dienas redzēt, lai savalda mēli. 1771 4346

L70. Kas mēli valda, tam dzīve salda. 1773 3986 (1;194)

Lai dzīve būtu patīkama, dažreiz ir jāprot savaldīt mēli un noklusēt to, ko gribas kādam pateikt, lai neradītu sev problēmas.

Sakāmvārdā L70 izmantotas latviešu sakāmvārdos reti sastopamās beigu atskaņas (valda – salda).

L71. Netici visu ko tu dzirdi, nesaki visu ko tu zini, nedari visu ko tu vari. 1573 3819

L72. Netici visu ko dzirdi. 884 4365

L73. Netici visu, ko ļaudis runā. 384 1044 (Vairākkārt, vv)

L74. Viss nav jātic, ko ļaudis runā. 925 1634 (Vairākkārt, vv)

Ne viss, ko apkārt runā ir patiess, tāpēc nedrīkst ticēt visam, ko dzird, nepārbaudot, vai dzirdētais tiešām ir patiesība.

L75. Viens vārds lielu vietu ņem. 828 15430 (1;194)

L76. Bēdās labs vārds ar zeltu atverams. 1341 31046

L77. No viena vārda izceļas dumpis. 1722 5289 (1;194)

Ar vienu vārdu daudz kas dzīvē panākams. Šajā sakāmvārdu grupā visneitrālākais semantiskā ziņā ir L75, L76 manāma pozitīva nokrāsa, turpretim L77 ir ar izteikti negatīvu nozīmi.

L76 visticamāk vārda “atverams” vietā domāts vārds “atsverams”.

L78. Lišķa vārdi ir kā salds kumoss, kas visiem patīkams. 1798 4533

L79. Lišķa vārdi ir saldi kumosi – iet visai pie sirds. 1584 395 (vv)

L80. Lišķim salda mēle. 609 5243 (Vairākkārt)

Visiem ir patīkami dzirdēt par sevi labus vārdus. Glaimotāji vienmēr atradīs, kā panākt sev vēlamu, pasakot tieši to, ko cilvēks visvairāk grib dzirdēt.

Tikai dažiem no atlasītajiem norvēģu sakāmvārdiem neizdevās atrast vairāk par vienu vai diviem idejiski līdzīgiem latviešu sakāmvārdiem. Lielākoties atrodami vismaz trīs, bieži pat vairāk, vienam norvēģu sakāmvārdam atbilstoši latviešu sakāmvārdi, turklāt liela daļa no tiem iekļauta vairākās kolekcijās un dažiem no tiem pierakstīti vairāki varianti, kas varētu liecināt par to izplatības biežumu un popularitāti.

Visvairāk līdzīgo sakāmvārdu izdevies atrast tiem norvēģu sakāmvārdiem, kuros aprakstīts un uzsvērts labas slavas un patiesības nozīmīgums, kā arī tiem sakāmvārdiem, kuros runāts par cilvēka nepieciešamību runāt ar apkārtējiem un dalīties savos pārdzīvojumos un emocijās, tomēr paturot prātā, ka to, kas reiz ir kādam pateikts, atsaukt vairs nevarēs. Tāpat populāri ir sakāmvārdi, kas saistīti ar baumošanu.

Vairākiem norvēģu sakāmvārdiem, kuros runāts par izteikta vārda spēku un ietekmi uz citiem cilvēkiem diemžēl neizdevās atrast idejiski līdzīgus latviešu sakāmvārdus par vārda spēku un ļaužu valodām.

Daudzi no vienā grupā apkopotajiem sakāmvārdiem ir līdzīgi arī izmantotās sintaktiskās struktūras un tēlu ziņā. Tēlu sistēma ir diezgan poētiska, vilktas arī paralēles ar citām parādībām un izmantoti ar vārda spēku un ļaužu valodām nesaistīti tēli un jēdzieni (jūra, zelts, zirgs, plīķis), lai radītu pilnīgāku sakāmvārda vizuālo tēlu un plašākas asociācijas.

Lai gan teorētiskajā literatūrā minēts, ka latviešu sakāmvārdiem raksturīga izteikti lakoniska forma un izteiksme, daudzi no analizētajiem latviešu sakāmvārdiem pierakstīti arī saliktu teikumu veidā. Tomēr jāpiemin, ka ļoti plašā formā pierakstītie latviešu sakāmvārdi, bieži atrodami arī īsākā variantā. Teorētiskajā literatūrā teiktais par latviešu sakāmvārdiem neraksturīgajām iekšējām vai ārējām atskaņām apstiprinājās, aplūkojot šajā nodaļā skaidrotos sakāmvārdus, jo salīdzinoši reti manāms aliterācijas, asonanses vai beigu atskaņu izmantojums.

4. IZVĒLĒTO NORVĒĢU UN LATVIEŠU SAKĀMVĀRDU SALĪDZINĀJUMS

Šajā bakalaura darba nodaļā atlasītajiem un iepriekš analizētajiem norvēģu valodas sakāmvārdiem par vārda spēku un ļaužu valodām pievienota tiem atbilstošo latviešu sakāmvārdu grupa. Darba apjoma ierobežojumu dēļ, kā arī norvēģu un latviešu sakāmvārdu uzskatāmākai salīdzināšanai šajā nodaļā norādīts tikai norvēģu sakāmvārdu tulkotais variants, saglabājot šī darba otrajā nodaļā izmantoto sakāmvārdu numerāciju.

Ne visiem norvēģu valodas sakāmvārdiem izdevies atrast līdzīgus sakāmvārdus latviešu valodā. Šie sakāmvārdi norādīti nodaļas beigās, papildus tos nekommentējot.

Latviešu un norvēģu sakāmvārdi tika salīdzināti pēc šādiem kritērijiem: tematika, sintaktiskā struktūra, tēlu semantika, kā arī atskaņas. Katra sakāmvārdu grupa tikusi komentēta, norādot uz norvēģu un latviešu sakāmvārdu par vārda spēku un ļaužu valodām sintaktiskās, poētiskās struktūras vai tēlu sistēmas līdzībām un atšķirībām. Nodaļas beigās izveidota latviešu un norvēģu sakāmvārdu par vārda spēku un ļaužu valodām salīdzinošā tabula, kurā vispārinātā veidā apkopoti pētījuma rezultātā iegūtie dati.

Līdzīgie norvēģu un latviešu sakāmvārdi, kuros abās valodās izmantotie jēdzieni saistīti ar vārda spēku un ļaužu valodām:

N1. Tas nemirst nabags, kam bagāta slava.

L1. Laba slava der vairāk, nekā liela bagātība. 1774 2467 (Vairākkārt, vv)

L2. Laba slava ir dārgāka nekā bagātība. 1628 323

L3. Laba slava ir krāšņāka nekā liela bagātība. 1376 2647

L4. Laba slava ir liela bagātība. 556 10791

L5. Laba slava ir vairāk vērtā nekā zelts un sudrabs. 1685 1152 (Vairākkārt, vv)

L6. Laba slava der vairāk nekā liela bagātība, bet ļaužu mīlestība labāka nekā sudrabs un zelts. 384 4592 (Vairākkārt)

Neizdevās atrast nevienu latviešu sakāmvārdu, kas savā tēlu un sintaktiskās struktūras ziņā pilnībā līdzinātos N1, taču visos sakāmvārdos runāts par labas un diženas slavas nozīmīgumu cilvēka dzīvē, tāpēc idejiski tos iespējams pielīdzināt.

Iejas formulējuma ziņā vistuvāk N1 ir L4, jo laba slava pielīdzināta lielai bagātībai, kas atbilst N1 domai par to, cilvēks ar dižu slavu nekad nebūs nabags.

N2. Tam, kuram plata mute, jābūt stiprai mugurai.

L7. Ko mute pelna, to mugura maksā. 3 1819 (Vairākkārt,vv)

L8. Ko mēle pelna, to mugura nes. 918 423 Līvāni (2;178) (vv)

L9. Mēle apvaino, bet vaigs saņem sodu. 1079 1826 (1;196)

N2, L7 un L8 izmantotais “muguras” tēls iespējams liecina par sakāmvārdu rašanos laikā, kad par nepaklausību cilvēkus varēja sodīt ar pātagas vai žagaru sitieniem pa muguru, bet L9 izmantotais “vaigs” jau varētu liecināt par tā rašanos tuvāk mūsdienām, kad šādas soda metodes vairs nav populāras.

Vislabāk N2 izmantoto tēlu ziņā atbilst L7, jo abos runāts par muti un muguru. L8 “mutes” tēls aizvietots ar “mēli”, bet L9, lai gan saglabā to pašu nozīmi, “mutes” un “muguras” vieta izmanto “mēles” un “vaiga” tēlus, kas, asociatīvā veidā saistīti ar N2 lietoto tēlu sistēmu.

N3. Patiesība vienmēr izspruks laukā.

L10. Priekš patiesības aprakšanas vajag daudz šķipeļu. 1008 4563 (1;166)

L11. Patiesībai visilgākais mūžs. 84 11436 (1;166)

L12. Taisnība nemūžam nezudīs. 116 8944 (1;166)

L13. Netaisnība taisnību pārvarēt nevar. 740 10808 (1;166)

L14. Taisnība vienmēr uzvarēs. 1764 1264 (1;166)

L15. Taisnība ūdenī nenoslīkst, ugunī nesadeg. 1225 18409

Kā jau iepriekšējā nodaļā minēts, latviešu sakāmvārdos “patiesības” jēdziens bieži aizstāts ar “taisnību”. To uzskatāmi parāda tas, ka tikai divos no sešiem N3 atbilstošajiem latviešu sakāmvārdiem, ir izmantots “patiesības” jēdziens.

Latviešu sakāmvārdiem šajā grupā raksturīga diezgan poētiska tēlu sistēma, turpretim N3 veidots salīdzinoši vienkārši.

L12 izmantots dubults noliegums “nemūžam nezudīs”, lai radītu pozitīvu iznākumu kā N3 “vienmēr izspruks”.

N3 lietotais darbības vārds “izsprukt” netieši norāda uz grūtībām, kādas jāpārvar patiesībai, lai “nāktu gaismā”. Šāds grūtību pārvarēšanas elements manāms arī L10, L13 un L15.

N4. Acij jātic vairāk kā ausij.

L16. Netici ausīm, bet tici acīm. 1940 2671 (Vairākkārt)

L17. Neskaties ar ausīm, bet ar acīm. 1379 7853

L18. Labāk viens acu liecinieks, nekā desmit ausu liecinieki. 1225 31054

L19. Ko pats savām acīm neredzi, to netici. 1573 1588

L20. Netic laužu runim, a tic sovim acim. 527 33559

N4 un L18 uzsvars likts uz uzticēšanos acīm, turpretī L16, L17 un L20 vispirms izcelts negatīvais “netici ausīm”, “netic laužu runim” un tikai pēc tam tā vietā tiek piedāvāts cits, labāks variants.

L19 nav izmantots pārējos sakāmvārdos redzamais acu un ausu pretnostatījums, taču idejiskā ziņā tas atbilst N4.

L16, L17, L19 un L20 tāpat kā N4 pēc izteiksmes veida atgādina padomu, bet L18 veidots kā vispārīga atziņa.

Sintaktiskās struktūras ziņā latviešu sakāmvārdi veidoti sarežģītākā formā kā N4.

N5. Zirgs var paklupt uz četrām kājām un cilvēks uz viena vārda.

L21. Zirgs saklūp uz četrām kājām, ne tik cilvēks ar mēli. 1626 1265

L22. Zirgam četras kājas to paklyup, bet cilvēkam viņa mēle kai tod tam napazaklyudeit. 1398 204

Šī sakāmvārdu grupa ir viena no visatbilstošākajām izvēlētajam norvēģu sakāmvārdam tieši saskanīgas tēlu sistēmas dēļ.

Gan N5, gan L21 un L22 pirmajā sakāmvārda pusē izmantoti ļoti līdzīgi tēli un jēdzieni, mazām variācijām parādoties sakāmvārda otrā pusē, kur N5 lietotais “vārda” tēls latviešu sakāmvārdos aizstāts ar “mēli”.

N6. No blusām un tenku vecenēm neviens nevar paglābties.

L23. Ļaudīm nevar muti aizbāzt. 527 32996 (Vairākkārt, vv)

L24. Ļaudīm mutes neaizbāzīsi, visu jūru neizdzersi. 1560 1952

L25. Ļaužu mute ne kūts, durvis nav aiztaisāmas. 380 2190 (vv)

L26. Ja ļaudīm gribētu muti aiztaisīt, tad miltu pietrūktu priekš klīstera. 917 6393 (Vairākkārt)

L27. Vējam pūst neaizliegsi, ne ļaudīm runāt. 555 717 Madona (2;185)

L28. Logus durvis aiztaisīsi, ļaudīm mēles neaiztaisīsi. 1629 454 (1;201)

L29. Nevar nolīdzināt ne mežiem galotnes, ne ļaudīm valodas. 17 8596 (2;185)

Sakāmvārdos L24 un L29 salīdzināšanai tiek izmantoti šķietami bezgalīgi, nesaskaitāmi tēli kā jūra un mežs, kas pastiprina priekšstatu par vēlamā (ļaužu valodu apstādināšanu) neiespējamību.

N6 izmantoto “blusu” tēla vietā, latviešu sakāmvārdos paralēles veidotas ar ļoti atšķirīgu tēlu palīdzību (jūra, klīsteris, kūts durvis).

Sakāmvārdā L27 vēja pūšana salīdzināta ar ļaužu runāšanu, tādējādi norādot uz to, ka runāt, tāpat kā vējam pūst, ir cilvēka dabā, tādēļ to nav iespējams izmainīt.

Lai gan gandrīz visos sakāmvārdos ļaužu runas salīdzinātas ar kādu citu parādību, tikai latviešu sakāmvārdos šī paralēlā tēlu sistēma ietekmējusi arī sakāmvārda sintaktisko struktūru, vairākus sakāmvārdus sadalot divās daļās.

N7. Ejošu vārdu grūti aizturēt.

L30. Ūdens, kas izliets, nav vairs sasmeļams; vārdi, kas izrunāti, nav vairs atņemami. 1774 7931

L31. Izlietu ūdeni nesasmelsi, izteiktu vārdu neatsauksi. 19001693 (Vairākkārt, vv)

L32. Izteikta vārda ar zirgu nenokārsi. 1341 29118 (1;195)

L33. Ko reiz izteici, to mūžam neatņemsi. 508 3033 Jelgava (2;179)

L34. Visam ir ļīpa, tik vārdam nav. 279 2700 Cēsis (2;179)

L35. Aizsviesta ripa un izrunāts vārds vairs atpakaļ nenāk. 1620 2330 (Vairākkārt, vv)

N7 sintaktiskās struktūras ziņā veidots izteikti lakoniski, turpretim latviešu sakāmvārdi pārsvarā balstīti plašākās paralēlēs, tādēļ bieži izmantota salikta teikuma uzbūve.

L30 un L31 izteikts vārds tiek salīdzināts ar izlietu ūdeni, arī pārējos latviešu sakāmvārdos tiek uzsvērts tas, cik neiespējami atgūt pateikto, toties N7 gan tiek uzsvērts, ka tas ir grūti izdarāms, netiek teikts, ka tas nav iespējams.

N8. Slikts vārds vēl ilgi turēsies.

L36. Rupjš vārds sāp ilgāk nekā plīķis. 1661 2319 (1;194)

L37. Ass vārds sāp ilgāk nekā pātagas cirtiens. 1910 3410 Gaujiena (2;175)

L38. Ass vārds sāp vairāk nekā sitiens. 668 4612 Kuldīga (2;175)

L39. Laiks paiet un teiktais vārds paliek. 1576 10051

N8, L36 un L37 uzsvērts tas, cik ilgi slikti vārdi ietekmē cilvēku, bet L38 vairāk runā uz to, cik stipra ir to ietekme, tomēr loģiski būtu pieņemt, ka stipras sāpes ir arī ilgstošas, tādēļ paustā ideja paliek tā pati.

Latviešu sakāmvārdos N8 izmantotā īpašības vārda “slikts” vietā lietoti īpašības vārdi “rupjš” un “ass”, kas nozīmes ziņā nav tik plaši jēdzieni, tādēļ asociatīvi tos iespējams atvasināt no jēdziena “slikts”, kas ir salīdzinoši daudznozīmīgs.

Latviešu sakāmvārdiem raksturīgs papildtēlu izmantojums (pliķis, cirtiens, sitiens), lai radītu detalizētāku priekšstatu par vārda izraisītajām sāpēm.

L39 un N8 izvēlēto tēlu ziņā nav tik tuvi, taču idejiski L39 pauž un papildina N8 domu.

N9. Tas, kurš saka visu, ko grib, daudz dzird to, ko nevēlas.

L40. Kas labprāt visu runā, ko grib, tam arī ir jāklausa viss, ko negrib. 527 36772

N9 un L40 ir diezgan līdzīgi sintaktiskās struktūras un izmantoto tēlu ziņā, kā arī tajos paustā doma ir identiska. Vienīgās atšķirības vērojamas semantiskajās niansēs, piemēram, N9 “daudz” L40 aizvietots ar “viss”, kā arī L40 izmantotais darbības vārds “jāklausa” norāda uz izvēles trūkumu, toties N9 lietotais “dzird” tomēr liecina, ka no tā ir iespējams izvairīties.

N10. Tas visvairāk runā, kurš vismazāk zina.

L41. Kas maz zina, tas daudz runā. 759 2519 (1;195)

N10 un L41 izmantota līdzīga sintaktiskā struktūra, tikai N10 palīgteikums atrodas otrajā daļā, bet L41 tas ir novietots sākumā.

Abi sakāmvārdi balstīti pretstatos “visvairāk – vismazāk” un “maz – daudz”.

N11. Pirms runāt labāk padomāt.

L42. Runā ko runādams, apdomā galu. 1262 1311

L43. Runā ar apdomu. 384 4196

L44. Pirms tu kaut ko runā, apdomā labi. 1685 3038 (vv)

L45. Divreiz apdomā, vienreiz runā. 1816 1788

Pēc uzbūve vislīdzīgākais N11 ir L44, idejiski ļoti līdzīgi ir arī L42 un L43. Visvairāk gan sintaktiskās struktūras, gan izmantoto jēdzienu ziņā no N11 atšķiras L45, jo tajā apstākļa vārdi “divreiz”, “vienreiz” vairāk konkretizē to, kā jārikojas.

N12. Pēc purna pazīst suni un pēc valodas cilvēku.

L46. Nu runys var pazeit cylvāku. 1871 78

L47. Kāds tu pats, tāda tava runa. 1860 4908

Vistuvāk N12 izmantoto tēlu struktūras ziņā ir N46, kaut gan šoreiz tieši norvēģu sakāmvārdā izmantots papildus tēls (suns), lai radītu izteiktāku iespaidu un vilktu paralēles ar citām parādībām.

Latviešu sakāmvārdos “valodas” vietā izmantots “runas” jēdziens.

N13. Ar divām mēlēm viegli runāt.

L48. Priekšā runā ar medus mēli, aiz muguras dzeļ. 1225 8220 (1;203)

L49. Priekšā aiz laipnības kūst, aiz muguras ļauni vārdi plūst. 968 1156 (1;203)

N13, L48 un L49 savstarpēji atšķiras gan ar tēlu sistēmu, kas latviešu sakāmvārdiem ir daudz poētiskāka un plašāka (medus mēle, kūst aiz laipnības), gan to sintaktisko struktūru, tomēr šīs atšķirības veidojas no tā, ka N13 minētās “divas mēles”, ko iespējams interpretēt kā divus pretējus uzvedības modeļus, latviešu sakāmvārdos tiek aprakstītas smalkāk, tāpēc idejiski šie sakāmvārdi pauž līdzīgu domu.

N14. Par cita vīra centieniem viegli runāt.

L50. Visu vieglākais darbs – otra darbu smādēt. 606 29 (1;199)

L50 izmantots semantiski negatīvāks darbības vārds (smādēt) nekā N14 (runāt), tomēr par spīti tam un sintakses atšķirībām, abi sakāmvārdi pauž līdzīgu domu.

N15. Ir laiks runāšanai un ir laiks klusēšanai.

L51. Runāt un klusu ciest īstā laikā ir patiesi gudrība. 1573 3822

Abos sakāmvārdos runāts par īsto laiku runāšanai un klusēšanai, taču L51 ietver sevī plašāku spriedumu, novērtējot spēju atšķirt šos brīžus kā “patiesu gudrību”. Arī šie sakāmvārdi savstarpēji atšķiras sintaktiskās struktūras ziņā.

N16. Kā sauc kalnos, tāda atbilde.

L52. Kā runā, tā atbalsojās. 828 7394

Šie sakāmvārdi saistīti idejiski un sintaktiski, tomēr lietoto jēdzienu ziņā redzamas atšķirīgas nianšes (atbilde – atbalsojās, sauc – runā). Tāpat N16 ir poētiskāks kā L52, jo tajā izmantots “kalnu” tēls.

N17. Melim tic tikai vienreiz.

L53. Kas vienreiz melo, tam netic, kaut arī patiesību būtu runājis. 1459 3246 Valmiera (2;195)

L54. Kas vienreiz melo, tam vairāk netic. 958 3894 Aizpute (2;195)

L55. Reizi piemelo, mūžam netic. 1614 265 Jēkabpils (2;195)

L56. Kas reizi samaloj, tam vaira natic. 1950 7060 (vv)

Latviešu sakāmvārdu sintaktiskā struktūra veidota sarežģītāk un plašāk kā N17.

Visos sakāmvardos norādīts uz to, ka melim tic tikai vienreiz, taču N17 šis vienreizīgums saistīts ar ticēšanu, bet latviešu sakāmvardos ar melošanu, pēc kuras vairs melim netic.

N18. Tas, kas nāk no sirds, aiziet uz sirdi.

L57. Kas no sirds nāk, tas iet pie sirds. 1629 325 (Vairākkārt, vv)

Sakāmvārdiem ir ļoti līdzīgas sintaktiskās struktūras, mazliet atšķiras tikai palīgteikuma novietojums. Tāpat atšķiras arī N18 un L57 izmantotā forma, lai aprakstītu teiktā ietekmi (aiziet uz sirdi, iet pie sirds).

N19. Tas vārds, kurš tuvāk sirdij, pirmais ir mutē.

L58. No kā sirds pilna, no tā mute runā. 527 39923 (Vairākkārt, vv)

L59. Kam sirds ir pilna, tam mute liela. 1225 25646

L60. Kad pilna sirds, tad plūst pār lūpām. 1225 11108

L61. Ja sirds pilna, tad mute iet pāri. 1374 38

L62. Ko sirds jūt, to mute runā. 1225 5626

L63. Kā sirds domā, tā mute runā. 1689 3715

L64. Kas uz sirds, tas uz mēles. 1668 2987 (Vairākkārt, vv)

L65. Kad sirds pāri plūst, tad mēle runā. 1600 7880 Cēsis (2;180)

Gan N19, gan atbilstošie latviešu valodas sakāmvardi veidoti salikta pakārtota teikuma formā, taču N19 pakārtojuma teikums ievietos virsteikuma vidū.

Lai gan nevienā no latviešu sakāmvārdiem pirmajā daļā nav pieminēts vārds, to sevī ietver sakāmvārdu otrajā daļā izmantotie ar to saistītie jēdzieni “mute”, “lūpas” un “mēle”.

N19 izmantotajai jēdzienu grupai “tuvāk sirdij”, L58 – L61 atbilst “pilna sirds”, bet L65 vēl tēlainākais “sirds pāri plūst”.

N20. Tas, kurš visiem saka patiesību, par pateicību saņem kaunu.

L66. Kas vienmēr taisnību runā, tas dabū pērienu. 1385 5156 (1;165)

L67. Kas patiesību runā, to izdzen no deviņiem pagastiem. 556 7126 (1;165)

N20 lietotā jēdziena “kauns” vietā L66 un L67 runāts par pēriena dabūšanu un izdzišanu no pagasta, ko iespējams interpretēt, kā lielu kaunu.

N21. Viens vārds par daudz iesloga cilvēku.

L68. Labāk trīs vārdi mazāk nekā viens par daudz. 848 759 (1;194)

Šie sakāmvārdi saistīti vairāk idejiski, kaut gan par kopīgu var uzskatīt “viens (vārds) par daudz”.

N22. Slikta mēle, ko nekad nevar pieradināt.

L69. Kas grib labas dienas redzēt, lai savalda mēli. 1771 4346

L70. Kas mēli valda, tam dzīve salda. 1773 3986 (1;194)

Sakāmvārdu idejisko līdzību atspoguļo N22 paustais par nedresējamas mēles sliktumu un L69 redzamā sakarība “labas dienas” – “lai savalda mēli” un L70 rakstītais “mēli valda” – “dzīve salda”.

N23. Nekad nevajag ticēt visam, ko dzird.

L71. Netici visu ko tu dzirdi, nesaki visu ko tu zini, nedari visu ko tu vari. 1573 3819

L72. Netici visu ko dzirdi. 884 4365

L73. Netici visu, ko ļaudis runā. 384 1044 (Vairākkārt, vv)

L74. Viss nav jātic, ko ļaudis runā. 925 1634 (Vairākkārt, vv)

Šeit skaidri redzama gan idejiskā, gan sintaktiskā līdzība.

L73 un L74 “viss, ko dzirdi” aizvietots ar “ko ļaudis runā” tādējādi specifiski norādot uz darītāju.

N24. Neliels vārds dažreiz dara lielus darbus.

L75. Viens vārds lielu vietu ņem. 828 15430 (1;194)

L76. Bēdās labs vārds ar zeltu atverams. 1341 31046

L77. No viena vārda izceļas dumpis. 1722 5289 (1;194)

Kā jau iepriekš minēts, L76 visticamāk vārda “atverams” vietā domāts vārds “atsverams”.

N24 jēdzienam “lieli darbi” vislabāk atbilst L75 minētā “lielā vieta”, kas norāda uz viena vārda lielo nozīmi. Tāpat uz vārda, šoreiz gan laba vārda vērtību norāda L75 paustā doma, ka labs vārds tikpat vērtīgs kā zelts.

L77 arī parādīts viena vārda spēks, taču pretstatā N24, tas izmantots negatīvā nozīme, radot dumpi.

N25. Zivis ķer ar ēsmu un cilvēkus ar skaistiem vārdiem.

L78. Lišķa vārdi ir kā salds kumoss, kas visiem patīkams. 1798 4533

L79. Lišķa vārdi ir saldi kumosi – iet visai pie sirds. 1584 395 (vv)

L80. Lišķim salda mēle. 609 5243 (Vairākkārt)

Šie sakāmvārdi arī līdzīgi tikai idejiskā ziņā, taču atrodam attāla līdzība izmantotajā tēlu sistēmā, ja ņem vērā, ka zivīm ēsma ir kā salds kumoss, tāpat kā cilvēkam vārdi.

Tālāk uzrādīti norvēģu sakāmvārdi, kuriem autorei neizdevās atrast līdzīgus latviešu sakāmvārdus par vārda spēku un ļaužu valodām.

N26. Sliktu vārdu ātri iegūt, bet lēni no sevis nomazgāt.

N27. Slikti meli, kuros nav neviena patiesa vārda.

N28. Ne viss ir Dieva vārds, kas nodrukāts.

N29. Viens vārds var radīt gan mieru, gan konfliktu.

N30. Viens labs vārds dara vairāk kā desmit slikti.

1. tabula. Norvēģu un latviešu sakāmvārdu salīdzinājuma pārskats.

Kritēriji	Norvēģu sakāmvārdi	Latviešu sakāmvārdi
Tematika	<ul style="list-style-type: none">• Labas slavas lielā nozīme cilvēka dzīvē, cik viegli to sabojāt.• Patiesība un meli, ne visam, kas liekas patiess, var ticēt.• Izteiktā vārda spēks un tā divējādā ietekme uz pašu un citiem.• Baumū nenovēršamība.	<ul style="list-style-type: none">• Labas slavas lielā nozīme cilvēka dzīvē.• Patiesības spēks un meli, to savstarpējā sakarība.• Izteiktā vārda spēks un tā divējādā ietekme uz pašu un citiem.• Baumū nenovēršamība un to iemesli, lišķība.
Sintaktiskā struktūra	Lielākoties raksturīgi salikti pakārtoti vai salikti sakārtoti teikumi, tomēr daži sakāmvārdi veidoti arī vienkārša paplašināta	Gan vienkārši paplašināti, gan salikti teikumi, bieži veidotas plašākas paralēles. Saliktajiem teikumiem bieži atrodami arī

	teikuma formā.	lakoniskāki varianti.
Tēlu semantika	Lielākoties saistīta ar vārda spēku un ļaužu valodām. Reti izmantoti poētiski tēli un jēdzieni.	Bieži izmantotas arī vārda spēku un ļaužu valodām nesaistītas tēlu sistēmas, lai veidotu salīdzinājumu vai vilktu paralēles ar citām parādībām. Vairāk poētisku tēlu un jēdzienu.
Atskaņas	Raksturīga asonanse un aliterācija iekšējā ritma veidošanai, taču vietām izmantotas gan tiešas, gan neprecīzas ārējās atskaņas.	Ne iekšējās (aliterācija un asonanse), ne ārējās atskaņas praktiski netiek izmantotas.

Atlasītajos norvēģu un latviešu sakāmvārdos par vārda spēku un ļaužu valodām visvairāk tika runāts tieši par izteikta vārda spēku un iespaidu, ko tas atstāj ne tikai uz apkārtējiem cilvēkiem, bet arī uz pašu runātāju. Jāmin gan, ka norvēģu valodā šādu sakāmvārdu bija vairāk, kā arī tur lielāka uzmanība tika pievērsta vārda divējādai ietekmei uz cilvēku, uzsverot ka katrs pats var izvēlēties, vai savus vārdus lietot labiem vai sliktiem mērķiem. Interesanti, ka N8, kurā runāts par lielo ietekmi, kas piemīt sliktiem vārdiem, izdevās atrast vairākus idejiski līdzīgus latviešu sakāmvārdus, bet N30, kurā uzsvērts laba vārda pārākums par ļauno, latviešu sakāmvārdu vidū ekvivalentu atrast neizdevās. Tas varētu liecināt par to, ka, runājot par vārda spēku, latvieši vairāk koncentrējas uz negatīvajām sekām, ko nevietā pateikts vārds var radīt, sakāmvārdus lietojot kā brīdinājumu neizmantojot vārdus ļauniem nolūkiem. Turpretī norvēģi izvēlas izcelt labā spēcīgumu, tādējādi parādot, ka ar labu vārdu var panākt vairāk kā ar sliktu, tāpēc pat situācijās, kur pirmais prātā nāk tieši sliktais, labāk nomierināties un pateikt ko labu, jo tas būs visiem dos daudz vairāk.

Tāpat svarīga ir arī patiesības un melu tematika un to savstarpējā sakarība. Vairākos sakāmvārdos tika uzsvērts tas, ka ne visam, ko dzirdi vai lasi, var ticēt, jo ne vienmēr tā ir patiesība. Divi no tiem norvēģu sakāmvārdiem, kuriem neizdevās sameklēt līdzīgu latviešu sakāmvārdu, saistīti tieši ar šo tematu. Šajos sakāmvārdos runāts par to, ka patiesība un meli bieži ir cieši savijušies kopā, tāpēc skaidru robežu starp tiem nav nemaz tik vienkārši novilkt un vienmēr ieteicams kritiski izvērtēt informāciju, ko iegūstam no citiem. Latviešu sakāmvārdus ar šādu vēstījumu neizdevās atrast. Tas parāda, ka latviešu kultūrā labais un

sliktais iespējams ir savstarpēji striktāk nodalīts, tādēļ sakāmvārdos netiek minētas situācijas, kad, tenkas vai meli, kas šajā gadījumā ir negatīvais, un patiesība, kas parasti tiek augstu vērtēta, nav stingri pretstati, bet gan skatāmi kā ambivalenti jēdzieni.

Gan norvēģu, gan latviešu sakāmvārdos tika runāts par labas slavas vērtību, taču norvēģu valodā uzmanība tika vērsta arī uz to, cik viegli to zaudēt un vēlāk grūti atgūt.

Salīdzinātajiem norvēģu un latviešu sakāmvārdiem par vārda spēku un ļaužu valodām lielākoties ir līdzīgas sintaktiskās struktūras, ko visbiežāk veido vienkāršs paplašināts vai salikts teikums. Populārākie latviešu sakāmvārdi ar vairākiem variantiem bieži fiksēti gan izvērstā, gan salīdzinoši lakoniskākā formā.

Norvēģu sakāmvārdos izmantotie tēli lielākoties ir saistīti ar vārda spēku un ļaužu valodām, toties latviešu sakāmvārdos bieži izmantotas arī plašākas, ar šī bakalaura tēmu nesaistītas tēlu sistēmas, veidojot savdabīgus salīdzinājumus un plašākas paralēles ar citām jomām un parādībām. Tēlu sistēmas gan norvēģu, gan latviešu sakāmvārdiem bieži balstīta pretstatos.

Kā minēts arī teorijā par sakāmvārdiem, norvēģiem raksturīgs biežs aliterācijas un asonanses izmantojums, kā arī ārējās atskaņas, gan precīzas, gan neprecīzas, toties latviešu sakāmvārdos atskaņas izmantotas ļoti reti.

Aplūkojot norvēģu un latviešu sakāmvārdus par vārda spēku un ļaužu valodām, autore secina, ka vairāk kopīgo pazīmju norvēģu un latviešu sakāmvārdiem iespējams atrast tad, ja latviešu valodā eksistē vairāki idejiski līdzīgi sakāmvārdi vai viena sakāmvārda vairāki varianti. Norvēģu sakāmvārdiem, kuriem latviešu sakāmvārdu vidū iespējams sameklēt tikai vienu tajos paustās domas ziņā līdzīgu sakāmvārdu, bieži ar to ir maz kopīgo iezīmju vai tādu nav vispār.

Pamatojoties uz autores veikto norvēģu un latviešu sakāmvārdu par vārda spēku un ļaužu valodām atlasu un analīzi, var uzskatīt, ka bakalaura darba ievadā formulētie uzdevumi ir izpildīti un uz izvirzītajiem pētniecības jautājumiem ir ticis atbildēts. Tāpēc var apgalvot, ka bakalaura darba mērķis ir sasniegts.

NOBEIGUMS

Bakalaura darbā norvēģu un latviešu sakāmvārdi par vārda spēku un ļaužu valodā tika analizēti pēc teorētiskajā literatūrā aprakstītajiem kritērijiem. Norvēģu un latviešu sakāmvārdi tika skatīti gan atsevišķi, plašāk skaidrojot to nozīmi un aprakstot to īpatnības, piemēram, norādot uz iekšējām (asonansi un aliterāciju) vai ārējām atskaņām, gan kopā, salīdzinot tos pēc sintaktiskās struktūras un tēlu semantikas kritērijiem, pēdējā nodaļā izveidojot arī salīdzinošo pārskata tabulu par pētījumā gūtajiem rezultātiem, tajā iekļaujot secinājumus par norvēģu un latviešu sakāmvārdu tematiku, sintaktisko struktūru, tēlu semantiku, kā arī raksturīgajām atskaņām.

Uzsākot darbu šķita, ka starp norvēģu un latviešu sakāmvārdiem šīs tēmas ietvaros būs vairāk līdzību kā ievadā minētajos autores pētījumos, taču meklējot izvēlētajiem norvēģu sakāmvārdiem atbilstošus latviešu sakāmvārdus, ātri tika secināts, ka LSD publicēts ļoti maz šai tēmai atbilstošu sakāmvārdu un ļoti daudzi no tiem idejiski īsti neatbilst darba autorei pieejamajiem norvēģu sakāmvārdiem. Darba gaitā vairākkārt nācās vēlreiz izvērtēt iepriekš izvēlētos norvēģu sakāmvārdus par vārda spēku un ļaužu valodām, jo bieži tie sakāmvārdi, kuriem, kā iepriekš šķita, noteikti būtu jābūt atrodamiem latviešu valodā, nebija publicēti ne LSD, ne pārējos bakalaura darbā izmantotajos krājumos. Arī pēc šādas vairākkārtējas meklēšanas un avotu caurskatīšanas, darbā iekļauti pieci norvēģu sakāmvārdi, kuriem neizdevās atrast atbilstošu sakāmvārdu latviešu valodā. Šajā sakarā vēlreiz jāuzsver, ka LSD pētniecības nolūkiem ir diezgan neparocīgs, jo meklētāja trūkums ļoti apgrūtina darbu un šī avota izskatīšana aizņem ļoti daudz laika.

Darba autorei precīzu ziņu trūkuma dēļ nav izdevies aprakstīt un izpētīt izvēlēto sakāmvārdu izplatību laikā un telpā, jo tikai salīdzinoši nelielai daļai sakāmvārdu klāt ir norādīta to pierakstīšanas vieta. Tādēļ diemžēl nav iespējams spriest par to nacionālo cilmi vai iespējamo aizguvumu.

Lai gan sakāmvārdu analīzes rezultāti un autores secinājumi balstīti uz samērā maza apjoma izlasi (30 norvēģu un 80 latviešu sakāmvārdi), ko ierobežo konkrētā tēma, iegūtie dati papildina un lielā mērā apstiprina pētījumos “Norvēģu un latviešu sakāmvārdi par ēdienu salīdzinošā aspektā” un “Norvēģu un latviešu sakāmvārdi par laulību un kopdzīvi” gūtās atziņas, tādēļ var tikt attiecināti uz norvēģu un latviešu sakāmvārdiem kopumā.

Nemot vērā veikto pētījumu un darba gaitā gūtos secinājumus, iespējams apgalvot, ka bakalaura darbā izvirzītais mērķis – izzināt un analizēt norvēģu un latviešu sakāmvārdus par

vārda spēku un ļaužu valodām salīdzinošā skatījumā – ir sasniegts, kā arī ievadā formulētie uzdevumi ir veiksmīgi izpildīti un uz pētniecības jautājumiem ir atbildēts.

Kā jau iepriekš minēts, bakalaura darba ietvaros veiktā analīze varētu kalpot par pamatu gan plašākam pētījumam šīs tēmas ietvaros, gan izvēloties citu pētījuma objektu, piemēram, darbu vai ģimeni vai salīdzinot šī pētījuma rezultātus ar citiem pētījumiem par paralēlēm starp latviešu un norvēģu sakāmvārdiem, ja tādi nākotnē tiks veikti. Tā kā latviešu un norvēģu sakāmvārdu paralēles līdz šim apskatītas tikai jau autores minētajos pētījumos, noderīgi būtu tos aplūkot arī plašākā kontekstā. Vēlāk iespējams salīdzināt norvēģu vai latviešu sakāmvārdus ar citu tautu, piemēram, vācu sakāmvārdiem, jo gan norvēģiem, gan latviešiem agrāk ar vāciešiem bijis ilgstošs vēsturisks kontakts kultūras un ekonomikas jomās, kā arī pievērsties uzreiz vairāku tautu sakāmvārdu kopsakarību un iespējamo aizguvumu izpētei.

KOPSAVILKUMS

Bakalaura darbs iedalīts četrās nodaļās, kas atbilst bakalaura darbā izvirzītajiem uzdevumiem: avotu un teorētiskās literatūras apskats, kurā tuvāk apskatīti pētījumā izmantotie avoti, sakāmvārdu vākšana un pētniecība, sakāmvārdu teorijas atspoguļojums literatūrā un sakāmvārdu salīdzināšanas teorijas aspekti literatūrā, izvēlēto norvēģu sakāmvārdu analīze, izvēlēto latviešu sakāmvārdu analīze un izvēlēto norvēģu un latviešu sakāmvārdu salīdzinājums.

Bakalaura darbā, balstoties uz autores iepriekšējām zināšanām par latviešu sakāmvārdiem, tika atlasīti tādi 30 norvēģu sakāmvārdi par vārda spēku un ļaužu valodām, kuriem varētu eksistēt līdzīgi sakāmvārdi latviešu valodā vai arī tādi, kuri pierakstīti vairākos variantos, jo tas iespējams varētu liecināt par to plašāku to izplatības areālu vai popularitāti. Tika uzrādīts gan sakāmvārds oriģinālā, gan tā tulkojums latviešu valodā.

Tālāk izvēlētajiem norvēģu valodas sakāmvārdiem pēc izvirzītajiem kritērijiem, izmantojot kontentanalīzes metodi, tika atlasīti atbilstošie latviešu sakāmvārdi par vārda spēku un ļaužu valodām. Latviešu sakāmvārdi pirms darba uzsākšanas netika skaitliski ierobežoti un kopumā norvēģu sakāmvārdiem tika izvēlēti 80 līdzīgi latviešu sakāmvārdi. Pēc tam norvēģu un latviešu sakāmvārdi tika apskatīti gan atsevišķi, skaidrojot to nozīmi un padziļināti pievēršoties to īpatnībām, kā arī salīdzināti, lai noskaidrotu abu tautu sakāmvārdu raksturīgās iezīmes un atrastu to kopīgās un atšķirīgās īpašības. Izveidota arī salīdzinājuma tabula, kurā vispārinātā formātā apkopoti pētījumā iegūtie dati par norvēģu un latviešu sakāmvārdiem raksturīgo.

Iepazīstoties ar teorētisko literatūru par sakāmvārdiem un to salīdzināšanu, kļuva skaidrs, ka sakāmvārdu analīzē uzmanība jāpievērš sakāmvārda sintaktiskajai struktūrai, tēlu sistēmas semantikai, tāpat jāanalīzē arī atskaņu izmantojums.

Norvēģu sakāmvārdiem īpaši raksturīgs ir aliterācijas (visbiežāk atkārtojot “s”, “t” un “m”) un asonanses, kas parasti balstīta “e”, mazāk “a” atkārtojumā, izmantojums. Iekšējās atskaņas veido ritmu un palīdz vieglāk iegaumēt sakāmvārdus un tos vēlāk atsaukt atmiņā. Tāpat izmantotas gan precīzas, gan neprecīzas ārējās atskaņas. Arī izvēlēto norvēģu avotu analīze apstiprināja šīs teorētiskās atziņas, taču jāpiebilst, ka ārējās atskaņas atlasītajos sakāmvārdos parādījās daudz retāk kā iekšējās. Latviešu sakāmvārdos atskaņas lietojums praktiski nebija sastopams, kas atbilst arī teorijā minētajam, taču tiem ir savs iekšējais ritms.

Apkopojot pētījumā iegūtos datus, darba autore secina, ka norvēģu un latviešu

sakāmvārdu lielākās atšķirības rodamas izmantoto stilistisko paņēmienu, izteiksmes līdzekļu un tēlu semantikas ziņā. Latviešu sakāmvārdos izmantotā tēlu sistēma bieži balstīta plašākās paralēlēs vai pretstatos, kā arī lietoti dažādi ar vārda spēku un ļaužu runām nesaistīti palīgtēli no citām jomām, tāpēc latviešu sakāmvārdi bieži ir poētiskāki par tiem līdzīgo norvēģu sakāmvārdu.

Svarīgi uzsvērt to, ka tēmas “vārda spēks un ļaužu valodas” ietvaros neizdevās atrast izteiktas atšķirības norvēģu un latviešu sakāmvārdos atspoguļotajos uzskatos vai tematikas izvēlē. Taču jāpiemin, ka norvēģu sakāmvārdu vidū bija vairāk sakāmvārdu par izteikta vārda spēku un to, kā skaļi pateikts vārds ietekmē ne tikai apkārtējos cilvēkus, bet arī uz pašu runātāju. Tāpat tajos lielāka uzmanība tika veltīta divējādam iespaidam, ko vārds var atstāt uz cilvēku. Tāpat svarīga ir arī patiesības un melu tematika un to savstarpējā sakarība. Vairākos sakāmvārdos tika uzsvērts tas, ka ne visam, ko dzirdi vai lasi, var ticēt, jo ne vienmēr tā ir patiesība. Gan norvēģu, gan latviešu sakāmvārdos tika runāts par labas slavas vērtību, taču norvēģu valodā uzmanība tika vērsta arī uz to, cik viegli to zaudēt un grūti atgūt. Dažiem no šīm tematikām atbilstošajiem norvēģu sakāmvārdiem tā arī neizdevās atrast līdzīgu latviešu sakāmvārdu.

Līdzīgāki latviešu un norvēģu sakāmvārdi ir sintaktiskās struktūras un formas ziņā, kaut gan norvēģu sakāmvārdi vairāk izteikti saliktu teikumu veidā. Lai gan teorijā minēts, ka latviešu sakāmvārdiem raksturīga lakoniska forma, šīs tēmas ietvaros atlasītie sakāmvārdi bieži sevī ietver vairākas tēlu sistēmas un diezgan sarežģītu poētisko struktūru, kas pieprasa arī sarežģītāku sintaktisko struktūru. Lai gan daudzi latviešu sakāmvārdi tiešām izteikti lakoniski, jāsecina, ka šī atziņa praksē apstiprinājās tikai daļēji.

Sakāmvārdi visbiežāk veidoti vispārinātas atziņas vai padoma formā, un darītājs, ja tāds vispār minēts, ir nevis konkrēts, bet vispārināts tēls, kas palīdz vieglāk uztvert sakāmvārda idejisko saturu un iejusties atveidotajā situācijā.

Latviešu sakāmvārdi bieži iekļauti vairākās kolekcijās un tiem pieejami vairāki pieraksta varianti. Vienu domu var paust arī vairāki savstarpēji atšķirīgi sakāmvārdi, kuriem gan bieži saskatāmas līdzības tēlu sistēmā. Populārākie latviešu sakāmvārdi ar vairākiem variantiem bieži fiksēti gan izvērstā, gan lakoniskā formā.

Balstoties uz pētījumā gūtajiem datiem, kursa darba autore pieļauj, ka vienas valodas pratējiem būtu iespējams uztvert norvēģu vai latviešu tautas sakāmvārdos pausto domu arī bez padziļinātām otras valodas augstākā līmeņa zināšanām vai bez iepriekšējām zināšanām šajā jomā.

AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

1. Aasen, Ivar. *Norske Ordsprog* [Norvēģu sakāmvārdi]. Christiania: Werner, 1856. 262 s.
2. Aasen, Ivar. *Norske Ordsprog* [Norvēģu sakāmvārdi]. 2. udg. Christiania: Malling, 1881. 237 s.
3. Almenningen, Olaf (red.). *Norske Ordtak* [Norvēģu sakāmvārdi]. Bjørnemyr: Frifant Forlag, 1999. 311s.
4. Ambainis, Ojārs. *Latviešu folkloristikas vēsture: pamatvirzieni un fakti*. Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas A. Upīša Valodas un literatūras institūts. Rīga: Zinātne, 1989. 124.lpp.
5. Bø, Olav. *Utsyn over norsk folkediktning*. [Pārskats par norvēģu folkloru]. Oslo: Det norske Samlaget, 1972. s. 121. – 127.
6. Christiansen, Reidar Th. *Gamle norske visdomsord: norske ordsprog i utvalg* [Seni norvēģu gudrības vārdi: norvēģu sakāmvārdu izlase]. 9. izd. [Oslo]: J. W. Cappelens Forlag, 1999. 108 s.
7. Christiansen, Reidar Th. *Gamle visdomsord: norske ordsprog i utvalg* [Seni gudrības vārdi: norvēģu sakāmvārdu izlase]. Oslo: Seenske Forlag, 1928. 87 s.
8. *Latviešu sakāmvārdi un parunas: izlase*. Valodas un literatūras institūts; sast. E. Kokare. Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība, 1957. 351 lpp.
9. Kokare, Elza. Žanru mījsakarības latviešu folklorā. No: *Latviešu folklorā – žanri, stils*. Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas A. Upīša Valodas un literatūras institūts; sast. V. Greble. Rīga: Zinātne, 1977. 49. – 110. lpp.
10. Kokare, Elza. *Latviešu un lietuviešu sakāmvārdu paralēles*. Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas A. Upīša Valodas un literatūras institūts. Rīga: Zinātne, 1980. 396 lpp.
11. Kokare, Elza. *Latviešu un vācu sakāmvārdu paralēles= Lettische und deutsche Sprichwörterparallelen*. Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas A. Upīša Valodas un literatūras institūts. Rīga: Zinātne, 1988. 308 lpp.
12. Mieder, Wolfgang. *Proverbs are never out of season :popular wisdom in the modern age*. New York: Peter Lang, 2012. 284 p.
13. Niedre, Jānis. *Latviešu folklorā*. Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Folkloras institūts. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1948. 186. – 190. lpp.
14. Piirainen, Elisabeth. *Widespread idioms in Europe and beyond :toward a lexicon of common figurative units*. New York: Peter Lang, 2012. 591 p.
15. Кокаре, Эльза. *Интернациональное и национальное в латышских пословицах и поговорках*. Рига: Зинатне, 1978. С.

16. Юсмин-Лаутенбах, Яков. *Очерки изъ исторіи литовско-латышскаго народнаго творчества: опытъ сравнительнаго изученія: параллельные тексты и изслѣдованія.* Юрьевъ: [безъ издателя], 1915. С. 415.

Elektroniskie resursi

17. Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisija. *Akadēmiskā terminu vārdnīca.* Pieejams: <http://termini.lza.lv/term.php> [skatīts 2016, 14. maijā]

18. Latviešu folkloras krātuve. *Latviešu sakāmvārdu datorfonds.* Pieejams: <http://valoda.ailab.lv/folkloras/sakamvardi/> [skatīts 2016, 16. maijā]

19. Latviešu folkloras krātuve. *Par LFK.* Pieejams: <http://www.lfk.lv/lfk/musdienas> [skatīts 2016, 16. maijā]

20. Store norske leksikon. *Norges litteraturhistorie: Folkedikting* [Norvēģijas literatūras vēsture : Folklorā]. Pieejams: http://snl.no/Norges_litteraturhistorie [skatīts 2016, 16. maijā]

21. Institutt for kulturstudier og orientalske språk. *Om Norsk Folkemminnesamling* [Par Norvēģu folkloras krātuvi]. Pieejams: <http://www.hf.uio.no/ikos/tjenester/kunnskap/samlinger/norsk-folkemminnesamling/om/> [skatīts 2016, 16. maijā]

22. Latvijas Universitātes Matemātikas un informātikas institūta Mākslīgā Intelekta Laboratorija. *Skaidrojošā vārdnīca.* Sast. A. Spektors. Pieejams: <http://www.tezaurs.lv/> [skatīts 2016, 16. maijā]

ANNOTATION

The title of this bachelor paper is “Norwegian and Latvian proverbs about the power of words and rumours”. The author of this research wanted to find out if there were similarities between Norwegian and Latvian proverbs that could make it possible for people to understand them in the other language without any prior knowledge on this subject.

The goal of this bachelor paper was to explore and analyze Norwegian and Latvian proverbs about the power of words and rumours in a comparative perspective.

The author compiled, analysed and compared Norwegian and Latvian proverbs about the power of words and rumours in order to find out their individual characteristics and to identify the similarities and differences between them.

Norwegian proverbs are characterised by the use of alliteration and assonance, while the use of sound repetition in Latvian proverbs was almost non-existent. The biggest differences between Norwegian and Latvian proverbs can be found in the use of stylistic patterns and semantics of images. The system of characters used in Norwegian proverbs is mostly related to words and rumours, whereas the Latvian system of characters involves the use of auxiliary characters from other domains to create broader comparisons.

Based on the data obtained during the research, the author assumes that the idea behind Norwegian or Latvian proverbs can be understood without thorough knowledge of the highest proficiency levels of the respective languages.

SAMMENDRAG

Tittelen på denne bacheloravhandlingen er "Norske og latviske ordtak om ordets makt og folkets tale". Skribenten av denne forskningen ønsket å finne ut om det eksisterte likheter mellom norske og latviske ordtak som kunne gjøre det mulig for folk å forstå dem i det andre språket uten forutgående kunnskap om dette temaet.

Målet med denne bacheloravhandlingen var å utforske og analysere norske og latviske ordtak om ordets makt og folkets tale i et komparativt perspektiv. Skribenten valgte ut, analyserte og sammenlignet norske og latviske ordtak om ordets makt og folkets tale for å finne ut deres særtrekk og for å avsløre de likhetene og forskjellene mellom dem.

Norske ordtak er preget av bruk av bokstavrim – allitterasjon og assonans, mens lydrepertisjoner i latviske ordtak brukes veldig sjeldent. De største forskjellene mellom norske og latviske ordtak finnes i bruk av de stilistiske mønstrene og semantikken til de brukte figurene. Det systemet av figurer som brukes i norske ordtak er hovedsakelig knyttet til det utvalgte emnet, mens det latviske systemet innebærer bruk av figurer fra andre emner for å skape bredere sammenligninger.

På grunn av data innhentet i løpet av denne forskningen, forutsetter skribenten at ideen bak norske eller latviske ordtak kan forstås uten inngående kjennskap til de høyeste ferdighetsnivåene i de respektive språkene.